

M A S Ū N O Z I E G U M U
P S I C H O L O Ģ I S K Ā P U S E .

LEONĪDA VULFSONA

(matr.8301)

d i p l o m a d a r b s
t i e s ī b u z i n ī b u k a n d i d ā t a
g r ā d a
i e g ū š a n a i p i e

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
tautsaimniecības un tiesību zinību fakultātes
t i e s ī b u z i n ī b u n o d a ļ a s .

1 9 3 0 .

S a t u r a r ā d ī t ā j s.

Pūlis psiholoģiskā ziņā.....	1pp.1-6.
Pūļa, kā nozieguma subjekta, jēdziens.....	" 7-12.
Pūļa psiholoģiskā struktūra.....	" 13-16.
Savstarpēja iedvēsme pūlī.....	" 17-25.
Pūļa psiholoģiskās īpatnības.....	" 26-31.
Noziedzīgais pūlis.....	" 32-47.
Indivīda pūlī vaiņojamība.....	" 48-52.
Indivīds un noziedzīgais pūlis.(Indivīda pūlī pieskaitamība un atbildība).....	" 53-61.
Slēdzieni.....	" 62-65.
Priekšvārds.....	" IV-VI.

L i t e r a t ū r a .

- Heilborn, „Der Landesfriedensbruch nach der Reichsverfassung“, 1906.
- Binding, „Lehrbuch des gemeinen Deutschen Strafrechts“, 1905.
- Лебон, „Психолгия народов и масс“, 1896.
- Случевский, „Толпа и ее психология“, 1893.
- Бехтерев, „Внушение и его роль в общественной жизни“, 1904.
- Сигеле, „Преступная толпа“, 1896.
- Сидис, „Психология внушения“, 1902.
- Тард, „Общественное мнение и толпа“, 1903.
- “ „Личность и толпа“, 1903.
- Щирков, „Преступление толпы по нов.уг.ул.“, 1904.
- Громов, „Преступление и скопище“, 1916.
- Гогель, „Новое учение о преступлении и наказании“, 1906.
- Вундт, „Очерк психологии“, 1897.

P r i e k š v ā r d s .

Cilvēces dzīvē netrūkst tādu parādību, kuŗas varētu ierindot masu parādību kategorijā. Visas cilvēces dzīves nozares bagātas ar tādām. Reliģiozie kari, viduslaiku krusta karu gājieni, jaunlaiku sektu kustības, vienu iedzīvotāju klasu kolektīva cīņa ar citām uz tautsaimnieciskiem pamatiem, politiski dumpji, ielu nemieri - visas šās parādības, kaut arī pieder vēsturei, tanī pašā laikā paliktu neizprastas bez attiecīgās psiholoģiskās izskaidrošanas.

Pastrīpojot masu varenības ātro pieaugšanu, Lebons aizrāda, ka „pūļa psiholoģijas izpētīšana ir mūsu dienās pēdējais līdzeklis, kuŗš paliek valstiskā cilvēka rokās - - nē varas iegūšanai par masām, jo tas nav iespējami, bet priekš tam, lai nedotu masām pardaudz varas par sevi!')

Krimināltiesības, kuŗu priekšmets ir reālās dzīves parādības, savukārt cieši saistītas ar psiholoģiju, un kā zinātnei, viņām būtu maza praktiskā nozīme, ja savos pamatos tās neņemtu vērā psiholoģijas likumus. Uz psiholoģijas pamatiem, lielā mērā, krimināltiesībās uzbūvēta mācība par nozieguma subjektu, par pieskiamību, par soda saturu. Zem psiholoģijas iespaيدا radusēs noziedzīgā nodarījuma individualizācija un, līdz ar to, arī individuālās atbildības tēze.

Uz šiem pašiem pamatiem notiek krimināltiesību antropoloģiskās skolas kontrverzes ar klasisko skolu.

Varētu aizrādīt vēl uz daudziem momentiem, kuŗi ap-

') Lebons, „Psichologija narodov i mas“, 159. lpp.

liecinātu psiholoģijas lielo nozīmi krimināltiesībās, jeb šaurāki - tanī kriminālo zinību nozarē, kuŗu sauc par kriminālpsholoģiju.

Psholoģijas iegūtiem zinātniskiem slēdzieniem ir izcilus nozīme, bet cilvēka garīgās dzīves lauks tik plašs un tanī pašā laikā tik grozīgs zem mūsu dienu sociālo formu komplicēto pārveidošanu iespaida, ka dzīve un piedzīvojumi iet uz priekšu, un psiholoģijas, kā zinātnes, uzdevums, nereti ir panākt priekšā aizstiegušos reālo dzīvi un spert soļus tās izpētīšanai tikai tanī laikā, kad jaunās sociālās formas jau viscaur izplatītas.

Mūsu laimets ir viens no tiem kritiskiem momentiem cilvēces vēsturē, kad cilvēka doma ir no jauna nobreidusi grozīšanai. Šādas grozīšanas pamatos guļ divi faktori. Pirmais ir reliģiozo, politisko un sociālo ticību, mūsu civilizācijas senlaiku elementu bojā eja; otrais - jaunu eksistences noteikumu un idēju, kā zinātņu milzīgā progresu seku, tapšana.

Kādas būs tās pirmidējas, uz kuŗām pamatosies jaunās sabiedrības, kuŗas nomainīs mūs, to mēs vēl nezīnam.

Tanī laikā, kad visas mūsu senās ticības svārstās un zūd, kad senie sabiedrības pīlari krīt viens aiz cita - masu vara ir vienīgais spēks, kuŗu nekas neapdraud un kuŗa nozīme palielinās.

Nākošais laikmets būs īsta m a s u ē r a.

Mēs neaizkustināsim jautājumu par to, kādu lomu spēlēs masas valšķu un cilvēces dzīvē nākotnē, bet tagadnes sociālās un valsts dzīves kronika pierāda mums, ka arī mūsu dienās šai lomai izcilus vieta un ja masa vēl nav spējusi pietiekošā mērā kristalizēties tapšanas darbā, tad pēs sava i z n ī c i n o š a s p ē k a , kuŗš skaŗ kriminālo jus-

tīci, viņai neapstrīdamas tiesības uz uzmanību, kā no psiholoģijas, tā arī no kriminālo tiesību puses, summa summarum - no kriminālpsicholoģijas puses.

P ū l i s p s i c h o l o ģ i s k ā z i ņ ā .

Parasti zem vārda „pūlis” saprot lielāku vai mazāku kopā sanākušu cilvēku daudzumu, pilnīgi neatkarīgi kā no to nacionalitātes, profesijas, dzimuma, vecuma, tā arī no tiem gadījieniem, kuŗi šo cilvēku sanāksmi izsaukuši.

Katrā mūsu dienu dzīves mirklī mēs sastopam to sabiedrisko fantomu, kuŗu mēdz nosaukt par pūli. Tāds pūlis būs kaŗaspēka nodaļa, auditorija, koncerta vai teatŗa apmeklētāji. Šinī jēdzienā pat ietilpst ļaužu masas ielās. Bet tādas pūli sastādošas masas nerod nekādu jaunu agregātu, jo izņemot tīri objektīvas saites, katrs šādu pūli sastādošais subjekts patur savu patstāvību. Nav tādēļ nekādu iemeslu šādā pūlī redzēt kaut ko īpatnēju, katram atsevišķam pūli sastādošam subjektam nepiemitošu.')

No psiholoģiskā redzes viedokļa iztīrājams nē tas pūlis, starp kuŗa atsevišķiem locekļiem, neskatoties uz atrašanos vienā vietā, tomēr nepastāv ciešas saites un kontakts.

Pie zināmiem noteikumiem, pie tam tikai pie šiem noteikumiem, ļaužu sakopojumam kļūst raksturīgas pilnīgi jaunas īpašības, kuŗas krasi atšķiras no pūli sastādošo indivīdu īpašībām. L e b o n s šādu pūli nosauc par organizēto jeb apģaroto pūli, kuŗš sastāda vienu būtni un

1) Lebons, „Psihologija narodov i mas”, 1896, 162.-165.lpp.

padots pūļa garīgās vienības likumam. Nekrīt svarā pūli sastādošo indivīdu dzīves veids, izglītība, sabiedrisks stāvoklis. Pēc Lebona pūlim rodas kaut kas kolektīvai dvēselei līdzīgs, un viņš domā, jūt un rīkojas pilnīgi citādi, nekā būtu domājis, jūtis un rīkojies katrs no šiem indivīdiem atsevišķi!)

Tādu pūli mēdz nosaukt par pūli psiholoģiskā ziņā.

Priekš tam, lai pūlis izdarītu savu sevišķo iespaidu uz subjektu, kurš iegājis tā sastāvā, un šo subjektu pārveidojis, pats itkā pārverstos sui generis organizmā, kuram piemīt individuēlās psiholoģiskās īpašības, vajadzīgs lai starp indivīdu un pūli būtu kopēji pieskārsanas punkti no psihiskās puses, un lai abiem būtu pamats kopējo domu, jūtu un simpātiju attīstīšanai.'')

Tūkstoši indivīdu, viens no otrā atdalīti, zināmos momentos vienā un tai pašā laikā var tikt iespaidoti no kādām stiprām emocijām un tādā veidā iegūt apgarotā pūļa īpašības. Kaut kādam gadījumam šos indivīdus jāsavēd kopā, lai visu to darbība iegūtu pūļa darbības raksturu. Zināmos momentos pietiek sešu cilvēku, lai radītu apgarotu pūli, kaut gan citā laikā simts cilvēku, gadījuma dēļ kopā sanākušū, vajadzīgiem noteikumiem trūkstot, šādu pūli neradīs.''')

Runājot par pūļa noziegumiem, pie kuriem pūlis saprotams kā kopējs kolektīvs, kā pūlis psiholoģiskā ziņā, kurā nivelējušās atsevišķās personības, vispirms jānoskaidro raksturīgas pamatīpašības, piemitošas katram pū-

1) Lebons, ibid.

!!) Slučevski, "Tolpa i jeja psihologija", 1893
Lebons, ibid.

lim, vai nu sastāvošam no vienādiem vai dažādiem elementiem, Katram kolektīvam piemīt īpatnējas intelektuālās un morāliskās īpašības, kuŗas nesaskan ar to sastādošo indivīdu īpašībām.

Tāda pūļa raksturīgas īpašības ir tā vieglā uzbudinātība, vissīkāko iemeslu dēļ, padotība vienai idējai, vienām jūtām, kritikas trūkums attiecībā uz sevi, apkārtējiem apstākļiem, savu darbību. Viens pūļa loceklis pilnīgi padots šā pūļa citu locekļu iespaidam. Pūlī spēkā esošais pamatlikums - savstarpēja iespaidošana un savstarpēja uzbudināšana. Savstarpējā suģestija izsauc atsevišķos pūļa locekļos vienādas jūtas, vienādu gara stāvokli, pastiprinā to savienojošo domu un paceļ atsevišķo locekļu aktivitāti līdz neparastam mēram. Pūlī katrs tiek iespaidots un savukārt iespaido, katrs suģestē, tikdams suģestāts.

Ļaužu masas, vienas domas savienotas, nav to sastāvelementu summa, jo šeit runa ne par gadījāena savienību, bet par psihisku savienību, kuŗa tiek uzturēta un pastiprināta uz savstarpējas suģestijas pamatiem. Līdz ar to atsevišķu pūļa elementu aktivitāte pastiprinās līdz augstākai pakāpei, un pie pilnīgās psihiskās savienošanas viss pūlis var darboties, kā viens cilvēks, kā viens milzīgs sociāls ķermens, vienādu domu un jūtu apvienots.')

Kā jau aizrādīts, dominējošo lomu pūlī spēlē suģestija. Parasti tanī redz kaut kādas idējas iepotēšanu citai personai. Bet tādā suģestijas uztverē trūkst suģestijas jēdziena pamatīpašība - tas, ka suģestējama viela tiek uztverta bez kritikas. Prof. B e c h t e r e v s definē

')Bechterevs, „Vnušeniye i evo roļ v obšestvenoi žizni”, 1904
140. lpp.

suģestiju, kā psihisko stāvokļu iepotēšanu no vienas personas otrai, notiekošai bez suģestējamās personas uzmanības un gribas līdzdalības un nereti pat bez skaidrās par to apziņas no šīs personas puses.')

Šis skaidrās apziņas trūkums, it sevišķi svarīgs, jo ņemot vēl vērā, ka suģetētas idējas tiek izpildītas gandrīz automātiski, mēs varam pielaist uzbudinātā pūļa darbībā pilnīgu apziņas aptumšošanu, kad kontrolējais kritisks „es” tiek izslēgts.')

Ir noskaidrots, ka intelektuālā ziņā cilvēki pūlī zaudē loģiskās domāšanas spējas, pūlis muļķīgāks, nekā to sastādošas atsevišķās personas. Asprātīgais seno romiešu aforizms: „senatores boni viri, senatus autem mala bestia”, lieliski ilustrē minēto novērojumu, norādot reizē arī uz tā vecumu. „Anonīmais” ielas pūlis savā reakcijā uz kādu starpgadījumu, rīkojas bez jebkādas pašsavaldīšanas un atrodas uzbudinātākā gara stāvoklī, nekā tas pie tiem pašiem apstākļiem būtu bijis novērojams pie atsevišķā izolētā indivīda. Pilnīgi dabīgi, ka atsevišķās pūlī sastādošās personas, nenovērtē vairs faktus pareizi, zaudē pareizās domāšanas spējas, operējot ar gataviem, ātriem, neloģiskiem slēdzieniem.

No morāliskās puses pūlis bieži vien stāv zemākā pakāpē, nekā to sastādošās personas, kaut arī pūlis sastāvētu viscaur no tikumīgiem ļaudīm. Naida, varmācības, īgnuma jūtas ar milzīgu ātrumu izplatās pūlī, sastāvošā viscaur no mīkstiem un sirdsšķīstiem cilvēkiem. T a r d s un S i g e l e šo novērojumu apstiprinā ar daudziem vēsturiskiem piemēriem. ''')

1) Ibid. 19. lpp.

2) Dr. Sidis, „Psychologie vnušenijs” 1902. 12. 19. lpp.
3) Tards, „Lichnostj i toipa”; Sigele, „Prestapnaja toipa”.

Pūlim īpatnīga pakalādarināšanas tendence, kuŗa izskaidrojama ar zolidaritātes jūtām, rasturīgām kolektīvā apvienotiem indivīdiem. Vispārīgais gara stāvoklis, kuŗš pārņēmis pūli, apvieno to, un visi sāk tam darīt pakal, kuŗš pirmais šo gara stāvokli iemeisojis kādā darbībā. Psihologiski tas - pēc Sigele - izskaidrojams tādā veidā, ka zināmā gara stāvokļa ārējais izpaukums izsauc tādu pašu stāvokli pie tā, kuŗš to novēro.')

Pūlis, sagrupējies, paliek uzkrītošā mērā lētticīgs, kaut arī viņš sastāvētu no cilvēkiem, kuŗi parasti skeptiski izturās attiecībā uz cirkulējošām baumām. Paaugstinātais gara stāvoklis un iekarsušā fantāzija liek pūlim ticēt katrai baumai, kuŗa tā vai šā izskaidro no pūļa novērojamus faktus.

Atsevišķu personu gribas impulsi pūlī iegūst neparastu spēku un „ļaužu priekšā”, padodoties vispārējam gara stāvoklim katrs gatavs un arī var izdarīt tādu darbību, kuŗu viņš neizdarītu viens būdams.

Lai galīgi izsmelošā veidā attēlotu pūļa garīgo substanci, jāaizrāda uz vēl vienu, katram pūlim tīpisku, īpašību, kuŗu varētu nosaukt par „viltus likumības” jūtām. Viņas nostāda pūļa noziedzīgo darbību tā acīs tasinības apziņas un likumības gaismā, rodot pie noziedzīgi darbojošos pūļa savas darbības taisnīguma sajūtu.')

Pūlī rodas savas taisnības masu sajūta; vadoties no tādās imzinētas likumības, pūlis no tās inspirējas, sasniedzot tādā veidā aktivitātes galotnes. Primitīvākā veidā šī imzinēta taisnība un likumība izsakās silogizmā: „ja visi tā dara, tad būs jau pareizi!”.

!) Sigele, ibid.

Gromov, „Prestuplenije skopišča”, 1916, 84.-85.lpp.

Tādā veidā mēs esam noskaidrojuši mūsu darba objektu; tas ir pūlis, masa, kas atšķiras no orgānisku vienību nesastādošā pūļa jeb masas, šā jēdziena parastā nozīmē. Pūlis, par kuŗu runā no mums citētie autori un par kuŗu arī mēs turpmāk runāsim ir patstāvīgs kriminoloģisks un psiholoģisks fantoms, kuŗu mēs aiz augšā pievestiem apsvērumiem sapratīsim kā pūli psiholoģiskā ziņā.

P ū ļ a, k ā n o z i e g u m a s u b j e k t a,
j ē d z i e n s .

Par pūļa psiholoģiskā ziņā jēdzienu zinātnieku starpā pastāv dažādi uzskati. Termini „pūļa psiholoģija”, „pūļa noziegums”, kuŗi tiek lietoti no kriminalistiem, norāda uz to ka šeit tiek operēts ar uzskatu par pūli, kā par kādu sevišķu patstāvīgu orgānizmu ar tā sevišķu „kolektīvu” psiholoģiju.

Kolektīvās psiholoģijas jēdzienu pirmais izbīdījis F e r r i, kuŗš to ievieto indivīda psiholoģijas un socioloģijas starpā.

S i g e l e par šās kolektīvās psiholoģijas priekšmetu uzskata tādas indivīdu kopības, kuŗas nepadodas ne indivīdu psiholoģijas, nedz arī socioloģijas likumiem.')

Kolektīvā ir „kaut kas”, kas noteic domu un jūtu vienību un pēc Sigele šis „kaut kas” ir p ū ļ a d v ē s e l e.')

Šo Sigele uzskatu aizstāv arī L e b o n s.

Sigele nupat pievestais uzskats tika asi kritizēts no T a r d a, kuŗš zem „kolektīvās psiholoģijas” jēdziena neredz vis, kā Sigele, kaut kādu kolektīvu „es”, kuŗš itkā paceļoties pāri pūli sastādošo indivīdu „es”. Pēc Tarđa pūlī nekad nav citu garu, nekā indivīdu garu, garu vienību, iz kuŗām sastādas pūlis, kā masa.')

Sigele un Lebona vājās puses ir tās, ka „kolektīvas psiholoģijas” un „pūļa dvēseles” jēdzieni tiek no šiem

=) Sigele, „Pretpūļa tolpa”, 1896, 19. lpp.

;) Ibid., 22. 23. lpp.

;) Tard, „Sociālā etjuda”.

zinātniekiem pamatoti uz no mums augšā pievestās starpības starp indivīda un pūļa psiholoģijām. Bez šaubām, tāda starpība pastāv, indivīds pats par sevi un indivīds pūlī ir divas dažādas parādības, bet vai tad ir nepieciešami jāuzstāda gandrīz metafiziskas hipotēzes par kaut kādu augstāku „es” pūlī, vai tad ir jāsauc palīgā kāda hipotētiska kolektīva psiholoģija, ja pūļa psiholoģijas mīklu atrisinājums var tikt atrasts pūlī atrodošos indivīdu psiholoģijā.

Lebons un Sigele savos no mums citētos darbos bieži vien aizrāda uz spilgto analogija starp pūļa un indivīda psiholoģisko stāvokli un starp indivīda un pūļa vienādo reakciju uz kaut kādu ārējo iedarbību. Reakcija var būt neproporcionāli stipra vai vāja, bet viņa tomēr vienmēr būs cilvēkam piemērota. Tas apstākļi, ka šis vai cits indivīds pats par sevi tādā veidā nebūtu rīkojies, nepierāda vēl pūļa rīcībā kaut kādas sevišķas psiholoģijas esamību.

Indivīds pūlī zaudē aiz augšā pievestiem daudziem motīviem¹⁾ no kultūras un sociālās attīstības uzstādītus dambjus un it īpaši šeit būtu piemērota vieta runāt par savstarpējās sugestijas milzīgo nozīmi pūlī.

Prof. B e c h t e r e v s asprātīgi aizrāda uz savstarpējās sugestijas darbību, kuŗa izsauc pie pūļa atsevišķiem locekļiem vienas un tās pašas jūtas. Prof. Bechterevs nāk pie slēdziena, ka jautājuma atrisinājums meklējams psiholoģijas parasto likumu pielietošanā pūlim²⁾.

Nupat minētā prof. Bechtereva doma nav apstrīdama.

¹⁾Vide pie mums 4.-5.lpp.

²⁾Bechterevs, ibid.

Savstarpējās suģetijas loma pūļa darbībā un noziegumā ir skaidra un dod mums iespēju bez pūlēm pielietot psiholoģijas likumus arī pūlim, bez jebkādas vajadzības pēc hipotētiskas „kolektīva psiholoģijas”.

Tādā veidā mums ir iespēja nākt pie slēdziena, ka jaunākai doktrīnai pūļa psiholoģijas jēdziens, ka sevišķa „es”, sevišķās būtnes psiholoģijas jēdziens ir svešs. Kā mēs jau aizrādījām, tad pat sevišķās kolektīvas psiholoģijas aizstāvji, iztirzājot pūļa darbības raksturu un veidu, galu galā operē ar individuālās psiholoģijas likumiem. Tādā veidā mēs brīvi varam nākt pie tā slēdziena, ka pūlis, par kuŗu runā kriminalisti un psihologi, ir tā patu masa, zināma cilvēku skaita sanāksme, kuŗa atšķirās no izolētā indivīda caur to sevišķo psiholoģisko stāvokli, kuŗā atrodas pūlī atrodošais indivīds.

Tas pats arī mums kļūst skaidrs iz jau citētiem prof. Slučevska vārdiem par indivīda un pūļa psihiskiem pieskārsšanas punktiem, par domu, jūtu un simpātiju attīstīšanas kopējo pamatu.')

Šie prof. Slučevska aizrādījumi izprotami kā daži no nupat minētā psihiskā stāvokļa rekvizīti.

Kaut arī aizstāvot „pūļa dvēseles” psiholoģiju, mūsu pievestās domas sevišķi pastiprinā Sigele, aizrādot uz diviem kolektīva noziegumu veidiem. Pēc Sigele viens pūļa nozieguma veids realizējas pateicoties visam agregātam piemītošu tieksmju dēļ, kā laupīšana bandā, komorra, mafia, kondottieri u. tml. Tas būs dzimušā noziedznieka noziegums. Tad ir pūļa noziegumu virkne, kuŗi izsaukti no kaislībām. Tas būs gadījuma noziedznieka darbs.')

Šeit ir skaidrs norādījums uz sevišķo psihisko stāvokli,

1) Vide 2. lpp.

2) Sigele, ibid.

kuŗu izsauc cilvķeka kaislības.

Psicholoģijai ir bezgala daudzums niansu un sadalījumu, bet zinātniskās psiholoģijas doktrīna vienmēr aizrāda uz to, ka katras psiholoģijas nozares pamatos atrodas indivīda jēdziens.

Lai atrastu definīciju mūs interesējošai pūļa psiholoģijai, ievēdīsim pastāvošo psiholoģiju') sarakstā vēl vienu nozari - i n d i v ī d a p s i c h o l o ģ i j u m a s ā.

Tā nebūt nav kolektīva psiholoģija, tā ir un paliek indivīda psiholoģija zināmā stāvoklī - tā atrašanas laikā viņam līdzīgo starpā. Katrs, pūļa sastāvā ietilpstošs, piepatur savu individualitāti, savu psiholoģiju, kaut arī grozīto zem patreizējo apstākļu iespaida un mums nebūt nebūs darīšana ar pūļa psiholoģiju, bet ar šā indivīda psiholoģiju pūlī, t.i. ar to psihisko stāvokli, kuŗu viņš pārdzīvo, pūlī būdams.

Tādā veidā pūļa noziegumi ir tādu cilvēku masas noziegumi, kuŗi atrašanas masā dēļ atrodas sevišķā psiholoģiskā stāvoklī.

Vissvarīgākā šo noziegumu pazīme ir lielākais vai mazākais līdzdalībnieku daudzums, kuŗš arī izsauc to „stāvokli”, kas atšķir šo noziegumu grupu no visiem pārējiem''').

Aizrādot uz pūļa noziegumu līdzdalībnieku daudzumu, kā uz sevišķo psiholoģisko stāvokli izsaucošo faktoru

!) p. piem. bērns, nācijās, tautas, idiota, miega, iedvesmes u.t.t.
) Tārd, „Sociālānīje etjudi”.

un raksturojot pūli, kā nozieguma subjektu, mums jāapstājas arī pie tās nupat minētas pūļa pazīmes - pūļa dalībnieku daudzuma un pie pūļa dalībnieku skaita notekšanas, lai pilnīgi noskaidrotu pūļa, kā nozieguma subjekta, jēdzienu.

Pūļa dalībnieku skaita, kā pūļa ārējās pazīmes noteikšana ir tīri dogmātisks jautājums, tādēļ šeit būtu vieta tikai to pamatprincipu uzstādīšana, kuri norādītu šā jautājuma pētīšanas virzienus.

Pūļa dalībnieku skaita noteikšana ir grūts uzdevums. Bez šaubām, runa šeit var būt tiaki par minimumu, jo masas jēdziena loģiskās izpratnes dēļ par maksimumu nevar būt runas.

Pirmā vietā stāv tas postulāts, ka ja skaita noteikšana neprasa nekādas aprēķināšanas, tad par pūli nevar būt runas. Masas jēdziens, kvantitātes un skaita ziņā, ir kaut kas nenoteikts, t. i. nezināms, kaut arī viņš varētu tikt noteikts ar priekš tā pastāvošā mēra palīdzību. 2-3 cilvēku notekšanai nav vajadzīgi kādi sevišķi skaitīšanas paņēmieni. 4, 5, 6 cilvēki - tas jau ir „vairāki”. Pēc „vairāki” nāk „daudzi”; tad nāk „nenoteikts skaits”. Lai atrastu kritēriju šo jēdzienu norobežošanai, jāatrod ne pats skaitlis, bet vispirms paņēmieni šā skaitļa izdibināšanai, atrašanai. Bet a t r o d tikai nezināmo, tā tad tur, kur šāda izdibināšana, atrašana skaitļa ziņā nepieciešama, tur ir arī nepazīstamais, nenoteiktais, t. i. m a s a.

Tāds ir arī H e i l b o r n a uzskats, kurš aizrāda, ka ar pūļa jēdzienu saistīts nenotiektības pretstats, un šī īpašība atrodas pašā vārdā „pūlis”.¹⁾

Nevar runāt par pūli, kad personu skaits var tikt noteikts no pirmā acu uzmetiena. Pūļa negatīvā pazīme ir

¹⁾ Heilborn, „Der Landfriedensbruch nach dem Reichsstrafgesetzbuch”, Z XVII., 184. lpp.

tā, ka viņu nevar vienā mirklī saskaitīt, saka B i n d i n g s.')

Šī nenoteiktības pazīme var tikt vēl tālāk izbīdīta.

Ja pie daudziem noziegumu veidiem līdzdalībnieku liels skaits ir traucējošs, tad pastāv otrkārt vesela noziegumu virkne, kur liels dalībnieku skaits ir nozieguma izdošanas priekšnotiekums, nepieciešams rekvizīts noziedzīgā impulsa realizācijai, nozieguma abstraktā sastāva daļa.

Pūļa psiholoģiskā ziņā, kā nozieguma subjekta, spēks arī pastāv nepārredzamā dalībnieku skaitā.

Pozitīvās likumdošanas arī uzstāda prasību, lai pūlis, kā nozieguma subjekts, atr⁹stos tādā situācijā, ka katrs varētu viņā piedalīties, tā tad lai dalībnieku skaits būtu pilnīgi neaprobežots..

Tādā veidā augšā pievestais noved pie slēdziena, ka masu noziegumu esenciāla pazīme ir to dalībnieku nenotiektais skaits.

¹) Binding, „Lehrbuch des gemeinen Deutschen Rechts“, (Strafrecht) Besonderer Teil, 1905, 900. lpp.

P ū ļ a p s i c h o l o ģ i s k ā s t r u k t ū r a .

Runājot par pūļa psiholoģiskā ziņā, kā nozieguma subjekta, jēdzienam, mēs nostādījamies uz tā redzes viedokļa, ka nav īpatnējās „kolektīva psiholoģijas”, „pūļa dvēseles”, kā to apgalvo Lebons un Sigele, pie kam mēs pamatojamies uz augšā pievestiem iebildumiem. Mēs noteikti daļam prof. Bechtereva domas par to sevišķo psihisko stāvokli, kurā atrodas pūli sastādošie indivīdi, nosaucot to par **i n d i v i d a p s i c h o l o ģ i j u m a s ā**.

Šim psiholoģiskam stāvoklim ir savi cēloņi, savs saturs, savs iespaids uz indivīda garīgo struktūru.

Šo parādību izpētīšana ir mūsu tuvākais uzdevums.

Augtāki mēs īsumā raksturojām masu psiholoģiskā ziņā. Kā jau aizrādīts, masa, pūlis var būt ānkarnēts visdažādākās ārējās formās. Bet lai galīgi ietilptu masas psiholoģiskā ziņā jēdzienā, lai sāktu ritēt masas attīstības sliedēs, cilvēka sakopojumam jāiegūst savas vienības apziņa, kā arī impulss rīkoties kopēji. Bet arī pie šiem notiekumiem mums vēl nav darīšana ar masu; tas ir ļaužu savienojums, sakopojums, bet nē masa. Lai galīgi kļūtu par masu, šim ļaužu sakopojumam jāpāriet no stātiskas uz dināmiku, no impulsa uz darbību. Pats par sevi saprotams, ka „darbība” šeit jāsaprot juridiskā ziņā, tā tad ne tikai commissio, bet arī omissio.

Bez šaubām, jau šinī momentā masu, pūli sastādošie indivīdi izjutīs masas iespaidu, zināmu perturbāciju savā psihiskā struktūrā. Varbūt šeit jau rodas tā iespaids, ko itīpaši Lebons nosauc par kolektīva psiholoģiju, bet at-

kal e contrario kļūst skaidra viņa uzskata vājība, jo neapstrīdams paliek tas, ka kaut arī masas iespaids izplatās uz visiem indivīdiem, viņā ietilpstošiem, tomēr katrs no tiem uzņems to, iespaidosies no tā un reaģēs uz to pilnīgi individuēli. Vesela rinda visdažādāko emociju: bailes, prieks, īgnums, asinskāre summa summarum radīs to, ko mēdz saukt par masu, pūļa psiholoģiju, bet kas galu galā ir tikai atsevišķu indivīdu pūlī psiholoģiju vidējā spēka līnija. Substrats ir un paliek indivīda psiholoģija.

Jau augšējā ziņā eksistējošā masa savukārt pielaiž zināmus grupējumus.

Lebons daļa masu, pūli a) vienveidīgā un b) dažveidīgā. Pie pirmās grupas viņš pieskaita: 1) anonīmo (ielas) pūli un 2) neanonīmo pūli (zvērinātie piesēdētāji, parlamenta sēde). Pie otrās pēc Lebona pieder: 1) sektes (politiskās, reliģiozās), 2) kastes (kaŗavŗu, strādnieku) un 3) klases (buržuāzo, zemnieku).')

Tards šķiro gaidošo, uzmanošo, manifestējošo un darbojošos pūli''').

Gaidošā pūļa raksturīga īpašība, pēc Tarda, ir tā ārkārtēja ziņkārība. Katru dienu mēs redzam tādu pūli, gaidošu uz kaŗaspēka parādi, greznu bērū gājienu u. tml. Apsvertais un nopietnais garamgājējs aizmirst savas darīšanas saplūstot ar temperamentīgi gaidošo pūli.

Pie uzmanošā pūļa Tards pieskaita ap sprediķotāja vai profesora katēdru sapulcētos klausītājus, pie kam šeit it sevišķi krasi novērojama atšķirība starp pūļa un indivīda uzmanību vai neuzmanību.

1) Lebons, *ibid.*, 281.-282. lpp.

2) Tards, „*Ļicnostj i tolpa*”, 34. lpp.

Manifestējošais pūlis pēc Tarda ir vidējā pakāpe starp pirmiem 2 pūļa veidiem un darbojošos pūli, pie kam darbojošos pūli Tards savukārt sadala „mīlošā” un „neieredzošā” pūlī.

No kriminālpsicholoģiskā redzes viedokļa mums pietīktu ar Lebona pūļa kardinālo sadalīšanu vienveidīgā un dažveidīgā, sadalot vēl nošavas puses katra pūļa veidu a k t ī v ā un p a s ī v ā pūlī, kas sevišķi krīt svarā pie masu noziegumu sodulikumiskās uztveres. Pūļa sadalījums aktīvā un pasīvā korespondētu kriminlatiesiskiem commissio un omissio jēdzieniem.

Par indivīda pūlī psiholoģiskā stāvokļa pamatīpašību tiek atzīta suģestija. Lebons saka, ka galvenais ēlonis, kuŗš izsauc pie pūlī esošiem indivīdiem tādas speciālas īpatnības, kuŗas nav novērojamas pie indivīda izolētā stāvoklī, ir indivīda predispozīcija suģestijai, kuŗa rodas vi-, nam pūlī esot. ') Uz šo pašu parādību norāda Sigele.

Tā arī Širkovs, kuŗš, kā jau savā vietā minēts, atzīst par pūlī darbojošos pamatlikumu savstarpējo suģestiju un savstarpējo uzbudināšanu. '')

Arī Tards saka, ka pūlim nav nekādu citu domu, kā no citas puses viņam suģetāto. ''')

Lebons salīdzinā šo suģetēšanu ar analogām fizioloģiskām parādībām. Viņš aizrāda uz to, ka indivīdu ar dažādu paņēmienu palīdzību var novest tādā stāvoklī, kad viņā zūd apzinīga personība un viņš padodas visām tās personas iedvesmēm, kuŗa to tādā stāvoklī ir novedusi. Suģetētais indivīds bieži vien izpildot viņam iedvesto darbību, dara kaut

') Lebons, ibid., 169. lpp.

''') Vide pie mums 4. lpp.

''') Tards, ibid., 131. lpp.

ko tādu, kas nemaz nesaskan ar viņa personību un paradumiem.

Novērošanas norāda, ka indivīds, kādu laiku atradams darbojošos pūļa vidū, nezināmo, nedefinējamo iespaidu dēļ nonāk tādā stāvoklī, kurš stipri līdzīgs hipnotizēta subjekta stāvoklim.

Tāds subjekts, viņa smadzeņu apzinīgās darbības paralizēšanas dēļ, kļūst par sava iedvēsmotāja pilnīgu vērgu, pazinīga personība pazūd, tāpat griba un domāšanas spējas, un visas jūtas un domas tiek virzītas no hipnotiziera gribas.

Pēc Lebona gandrīz tāds pats ir tā indivīda stāvoklis, kurš sastāda „apgarotā” pūļa daļu. Viņš vairs neapzin savu darbību, pie viņa, tāpat kā pie hipnotizētā subjekta, vienas spējas izzūd, otrās, tūpretī, attīstās līdz vispārākai pakāpei. Zem suģestijas iespaida tāds subjekts izpildīs zināmas darbības ar neapturāmu straujību; pūlī šī neapturama straujība novērojama vēl daudz lielākā mērā, jo suģestijas iespaids, visiem līdzīgs, uz reciprocitātes pamata pastiprinās.

Cilvēku, kuriem piemīt stiprāka individualitāte, pietiekoša cīņai ar iedvesmi, pūlī nav daudz, un tādēļ tiem nav spēka cīņai ar straudi. Vislielākais koviņi var darīt, tas ir nobīdīt pūļa domu citā virzienā ar jaunas iedvesmes palīdzību. Vesela virkne piemēru pamāca par šī novērojuma pareizību.')

Sigele iedvesmes raksturu sīkāk neizpēta, tomēr aizrādot un pastrīpojot indivīdu pūlī savstarpējās suģestijas radniecību ar fizioloģisko hipnozi.

Tā tad, apzinīgās personības bojā eja, bezapzinīgās personības nomācošais pārsvars, vienāda no suģestijas no-

1) Lebons, ibid., 169.-170. lpp.

teikta idēju un jūtu virzīšana un tieksme nekavējoties pārverst iedvestas idējas darbībā ir galvenās indivīdu pūlī raksturojošas īpašības.

Bet pilnīgi piekrītot prof. Bechtereva uzskatam par suģetsijas jēdziena neskaidrību un nekonzekventu tā pielietošanu no kriminalsitu nu psihologu puses'), un - - no otrās puses - apzinoties šās parādības svarīgumu pūļa noziegumu psiholoģiskās puses iztirzāšanā, gribētos sīkāk apstāties pie šā jēdziena dabas noskaidrošanas.

¹)Bechterevs, ibid.

S a v s t a r p ē j ā i e d v e s m e
p ū l ī .

Apstājoties pie iedvesmes jēdziena noskaidrošanas, vispirms būtu jānovelk robeža starp iedvesmes divām pusēm, - starp iedvesmi, kāmtādu, izejot no iedvesmotāja, un iedvesmi, kā sugestētā subjekta sevišķo psihisko stāvokli.

Dr. S i d i s s šos divus jēdzienus raksturo sekošā veidā, ietverot tos vienā definīcijā.

Iedvesme esot kādas idējas iebrukums cilvēka prātā. Idēja tiek uzņemta ar mazāku vai lielāku pretošanos no sugestējama indivīda puses, beidzot viņa tiek uztverta bez jebkādas kritikas, tiek izpildīta bez pārdomām, gandrīz automātiski. Šinī laikā sugestējama indivīda psihiskais stāvoklis atšķiras ar iespaidošānai sevišķi labvēlīgu nokrāsu.

Augšā minētiem 2 iedvesmes jēdzieniem piemīt dažāds raksturs, atkarībā no tā, vai sugestija būs normāla, t.i. notiks sugestējama subjekta psichei darbējoties, vai nenormāla - subjekta miega, hipnozes u.tml. stāvoklī.')

Mūsu tēmatu skaņ normāla sugestija.

Zināma predispozīcija sugestijai ir mūsu psihes sastāvdaļa, kuŗa nekad to neatstāj. Šī predispozīcija dziļi iesakņojusēs mūsu psihes dziļumos, un katrs subjekts vairāk vai mazāk padots sugestijai. Subjekta hipnotizēšanu varētu apzīmēt kā tā sugestēšanas predispozīcijas paaugstināšanu. Tā tad hipnoze ir arī tikai zināma sugestijas parā-

')Dr.Sidiss, „Psychologija vnušēnija“, 1902., 9.lpp.

dība.

Visstiprāki uz iedvesmotā subjekta psichi iedarbojas pēdējais iespaids, tad tā atkārtošana. To visizdevīgāki novērot pie bērniem, uz kuriem visstiprāki iedarbojas pēdējais iespaids. Tāpat pēdējo vārdu strīdā sacījušais tiek atzīts par uzvarētāju. Pūlī piedējam piemēram, pēdējai aģitācijas runai ir vislielāka nozīme. Visbiežāki tie pārvērsē pūli no stātiskā ķermeņa dināmiskā.

Pie pēdēja piemēra atkārtošanas spēka pat nav jāapstājas.

Lai suģestija varētu iemiesoties ārējās formās nepieciešama zināmu noteikumu pastāvēšana.

Šo noteikumu pirmā vietā stāv uzmanības koncentrācija. Koncentrētai uzmanībai trūkstot, suģestijai nevar būt vietas, saka Dr. Sidiss. ¹⁾ Tad nāk uzmanības novirzīšana no direktā eksperimenta objekta, paturot tanī pašā laikā uzmanību koncentrētā stāvoklī. Ar šo noteikumu saistīts iespaids vienmūlības noteikums.

Pēc Dr. Sidisa subjektam jābūt tādā gara stāvoklī, kurā viņš nosauc par nospiesto, kurā viņam nebūtu iespējas domāt par citām lietām, tādā veidā novedot pie apziņas lauka sašaurināšanas.

Pēdējais noteikums ir suģestētās idējas tūlītēja izpildīšana.

Turklāt Dr. Sidiss uzstāda šādu normālās suģestijas likumu: pie subjekta normālās predispozīcijas suģestijai, indirektā suģestija ir daudz stiprāka nekā direktā, pie tam viņa jo stiprāka, jo vairāk viņa indirekta un, otrkārt, vājā-

¹⁾ Ibid., 19. lpp.

ka, jo vairāk viņa direkta.')

Raksturojot nenormālo suģestiju, Dr. Sidiss aizrāda uz tās pamatīpašībām. Ņemot par piemēru hipnotizēto subjektu, viņš sekošā veidā rakturo hipnotizēšanas sekas: „hipnotizētā subjekta psihē notiek kardināls kontrolējošās apziņas un tās ārējās dzīves atdalījums.”

Šo parādību Dr. Sidiss nosauc par **a p z i ņ a s d i s a g g r e g ā c i j u**, par gara saskaldīšanu. Pēc Sidisa domām tā arī būs suģestijas daba. Šī apziņas disaggregācija ir novērojama kā pie normālās, tā arī pie nenormālās suģestijas, ar to tikai starpību, ka pie otrās viņa nebūs tik pastāvīga un tik dziļa, kā pie otrās.

Tādā veidā arī kļūst saprotami normālās suģestijas noteikumi - uzmanības novirzīšana no direktā objekta un iedvestās idējas tūlītēja izpildīšana, jo kontrolējošā apziņa vienmēr stāv nomodā, kas taisni otrādi pie nenormālās suģestijas, un ja to izdodas nobīdīt sāns, tad tikai uz īsu mirkli un tādēļ arī nekavējoties jāiestājas idējas realizēšanai.

Augšā pievestais noved Dr. Sidisu pie tāda slēdziena: „suģestētā indivīda stāvoklis ir apziņas disaggregācija, pie kuŗas **r e f l e k t o r a** apziņa nāk **d i r e k t ā** kontaktā ar ārējo pasauli.”')

Pēc tam, kad mēs esam īsumā atreferējuši Dr. Sidisa suģestijas dabas teoriju, pamēģināsim to pielietot pūļa psiholoģijai.

Mitiņa dalībnieks, uzmanīgi uztverošais runātāja vārdus, ielas gājējs pūlī neatlaidīgi fiksējošais to virzeinu,

1) Ibid., 28. u. trpm. lpp.

11) " 90.-92. lpp.

kuŗā jāparādas gaidamai procesijai u.t.t., mākslīgi sagatavojuŗi iespaidu vienmulību, jo visu savu uzmanību viņi koncentrē vienā vienīgā punktā. Šāda indivīda apziņas lauks ir saŗaurināts. Viņa prātu parvārda viena doma - uztvert katru runātāja vārdu, nepalaist gaŗām procesijas ieraŗanos. Tāds subjekts apziņas ziņā ir nospiests, aprobeŗots savu kustību brīvībā, un tad, kad ŗis stāvoklis atrod savu noslēgumu, indivīds tūlīt izpauŗ uztverto iespaidu applausos, svilpienos, kliedzienos u.tml.

Attēlojuŗi indivīda pūlī psihisko stāvokli, mēs varam konstatēt, ka viņŗ pilnīgi atbilst tam jēdzienam, zem kuŗa Sidiss normālo suŗestiju jeb apziņas disaggregāciju, pie kuŗas reflektpriskā apziņa cieŗi saistās ar ārējo pasauli. Bet mēs tāpat redzējam, ka ŗis stāvoklis ir pilnīgi individuēls, ka viņŗ atrodas k a t r a subjekta dabā, ka ŗis stāvoklis netiek izsaukts no suŗestijas, bet ir tikai labvēlīgs tai.

Mēs atkal pārlieŗinamies, ka indivīds pūlī atrodas seviŗķā psiholoŗiskā stāvoklī, bet tas - bez ŗaubām - viņa personīgais stāvoklis, un tādēļ mums atkal jāpaŗtrīpo, ka runānot par pūļa psiholoŗiju, mēs sapŗtam zem tās indivīda psiholoŗiju pūlī, bet nē pūļa, kā origināras psiholoŗiskās vienības, psiholoŗiju.

ŗinī uzskatā mūs pabalsta arī turpmākie Dr. Sidissa slēdzieni.

Apziņas disaggregācija, saka Sidiss, viegli atrod labvēlīgu attīstīŗanas lauku pūlī. Daŗas suŗestijas esenciālas sastāvdaļas un suŗestēŗanas noteikumi darbojas pūlī ar lielāku spēku un lielākā apjomā, nekā pie indivīda izolētā stāvoklī. Brīvu kustību ierobeŗoŗana, kuŗa svarīga suŗestēŗšanai vispāri, it seviŗķi no svara tādēļ, ka var izsaukt apzi-

ņas lauka sašaurināšanu. Un nekur subjekta kustības tādā veidā nav norobežotas, kā pūlī; jo pļšāks pūlis, jo lielāka šī ierobežošana; jo zemāki krīt individuēlais „es”.¹⁾

Brīvu kustību aprobežošana, pēc Sidisa, ir viens no svarīgākiem noteikumiem, kuŗš sāk izsaukt dziļu, vairāk vai mazāk ilgstošu, dissociāciju pūļa apziņā. Bez nupat minētās kustību brīvības aprobežošanas, pūlī atrodami arī iespaidu vienmulības un blakus idēju apslāpēšanas noteikumu pildīšana.

Bechterevs savukārt aizrāda uz apziņas brīvu kustību aprobežošanas lielo iespaidu pie pūļa savstarpējās sugestijas. Šāda aprobežošana noved, arī pēc Bechtereva tā, pie visas aktīvas uzmanības koncentrēšanas uz zināma priekšmeta, kas ļoti ātri noved pie paguruma, un līdz ar to iestājas sugestijai labvēlīgs stāvoklis²⁾).

Sigele izslēdzošā kārtā pūļa noziegumu impulsīvo pusi izskaidro izejot no sugestijas un no savstarpējās pūļa dalībnieku sugestēšanas. Pūlī viena cilvēka kliedziens, runātāja vārdi, viena cilvēka rīcība ir sugestīvaj attiecībā uz visiem tiem, kuŗi dzird šo kliedzienu jeb vārdus, un tie noved viņus, t. i. pūli, pat līdz noziegumam. Skaidrs ir tas, ka pūlī it sevišķi krasi novērojams sugestijas iespauids, un ka viņš viegli pāriet epidēmiskā formā, jo pūlī laika un vietas vienība un indivīdu direktā savienošana noved emocionālās inficēšanas ātrumu līdz nec plus ultra³⁾).

Tā tad indivīda stāvoklis pūlī raksturojams ar apziņas disaggregāciju un pat stātiskā pūlī atrodami visi elementi un priekšnoteikumi, šādai disaggregācijai labvēlīgi.

¹⁾ Ibid., 229. lpp.

²⁾ Bechterevs, ibid., 131. lpp.

³⁾ Sigele, ibid., 35. lpp.

Taisot slēdzienus iz nupat atkal pastrīpotas disaggregācijas nozīmes, jāaizrāda, ka disaggregācija pūlī rod visus priekšnoteikumus pūļa iespaidošanai suģestijas ceļā, kuŗa arī būs novērojama. Augšā mēs pievedām Sigele piemēru; tāpat izsakās arī prof. Bechterevs: bieži vien pietiek kāds vārds vai kāds rokas mājiens, lai pūlis dotos reflektīvi vienecilvēcīgākā noziegumā.')

Suģestijas iespaidu pūlī Sidiss raksturo sekošā veidā: „suģestija izplatās ugunsgrēkam līdzīgi. Viņa atspoguļojas no viena indivīda otrā, sakopo spēkus un pieaug tādā mērā, ka noved pūli līdz ārprātam līdzīgas darbības, līdz ārprētīgam uzbudinājumam. Kad pūlis uztver suģestiju un izpilda suģestēto, uzbudinājums pieaug vairāk un vairāk. Katra izpildīta suģestija paplašinā un palielinā pūļa emociju. Katrai jaunai lekmei seko demoniskā ārprāta paroksizms. Pūlis līdzīgs lavīnai. Pūlī katrs iespaido un tiek iespaidots. Suģestijas vilnis aug, līdz kāmēr nesasniedz nepārredzamu plašumu."')

Atrisinot pūļa psiholoģiju izejot no indivīda pūlī, kā pamatjēdziena un konzekventi ejot tālāk šo ceļu, apstāsimies arī pie indivīda uztveres psiholoģijas izpētīšanas, kuŗa savukārt novedīs mūs, kā mēs vēlāk redzēsīm, pie indivīda apziņas disaggregācijas pūlī - šīs raksturīgas indivīda pūlī psihes īpatnības.

Psiholoģija māca, ka mūsu uztvere var būt aktīva un arī pasīva. Pirmais veids prasa mūsu „es” līdzdalību. Šāda uztvere virzī mūsu uzmanību uz zināmām parādībām, un tādā veidā iegūtie ārējās pasuales iespaidi ieiet mūsu apzi-

!) Bechterevs, *ibid.*, 136. lpp.
) Sidiss, *ibid.*, 302. lpp.

ņas „es”, tā tad mūsu personīgas apziņas sfērā. Tāda aktīva uztvere ir mūsu uzskatu un pārliecību pamats.

Bet blakus aktīvai uztverei pastāvošā pasīva uztvere darbojas mums nemanot, bez jebkādas mūsus „es” piedalīšanas, kad mūsu uzmanība nedarbojas vai atrodas novājinātā stāvoklī. Tāda uztvere neieiet mūsu personīgas apziņas sfērā, bet atrod sev vietu mūsu zemapziņas „es”, kā to asprātīgi attēlo Sidiss.

Šāda „zemapziņas es” īpatnība ir tā, ka tas nav atkarīgs no mūsu „es” un ka viņu, pat ar mūsu gribu, nevar ievest mūsu apziņas sfērā; bet zināmiem noteikumiem pastāvot, šā „zemapziņas es” produkti var atrast vietu mūsu apziņā, un tādā veidā viņi var nodibināt tās refleksīvās emocijas un tos impulsus, ko mēdz saukt par gara stāvokli.

Augšā minēto „zemapziņas es” produktu ievietošanas apzinīgā „es” sfērā noteikumi ir, pēc prof. Bechtereva, personīgās apziņas novājināšana, kā p. piem. miegā vai hipnozē. Šinī laikā, saka prof. Bechterevs, pirmā vietā stāv vispārējās apziņas darbība, kuŗa pilnīgi neatkarīga no personīgās apziņas uzskatiem un darbības.)

Tagad iedomāsimies indivīdu pasīvā, vai - kā viņu varētu pareizāki nosaukt - gaidošā pūlī. Šo indivīdu šeit atvedušas, atkārtosim vēlreiz prof. Slučevska vārdus, kopējas jūtas, domas un simpatijas. Līdz šim brīdim vairāk vai mazāk izolēts, indivīds šādā pūlī sāk just aiz savas muguras spēku. No vāja un vientuļa viņš pūlī pārvēršas spēcīgā un viņa spēks, kā indivīds to labi saprot, meklējams ne viņā pašā, bet tanī jūtu un domu unisonā, kuŗš savienojis atsevišķās personības pūlī. Tā ir viņa apzinīgā „es” sfēra. Domu,

*) Bechterevs, ibid., 16-17. lpp.

jūtu un simpātiju koība katrā atsevišķā individā unificā visus pūli esošus, un pūlis iegūst vienveidīgas vienības raksturu. Pakāpeniskā apziņas disaggregācija novājinā apzinīgo „es”.

„Brīvām kustībām aprobežojoties, individam pūli esot, visa uzmanība virzās uz runātāja vārdiem, iestājas kapa klušums, kuŗš baida katru novērotāju, katrs vārds skan katra pūli ausīs, izdarot milzīgu iespaidu uz viņa apziņu. Tā uzmanība pakāpeniski nogurst, un iestājas periode - plašs lauks sugestijai. Mierīgais pūlis pārvēršas uzbudinātā un šeit pietiek viens nepietiekoši apsvērts vārds, lai šis pārverstos dzriksstelē, kuŗa izsauc milzīgu ugunsgrēku.”¹⁾

Tā Bechterevs apraksta indivīda stāvokli gaidošā pūli.

Apstāsimies nu uz šā pārejas momenta pūļa psiholoģijā.

Pārejot darbībā, pūlis vairs nav vienveidīga vienība. Apziņas disaggregācija, kuŗa nu iestājusēs, izsauc stiprāku „zemapziņas/s” darbību pie katra indivīda. Tač arī cilvēks darbībā lielākā mērā izrāda savu individualitāti, savas jūtas un simpātijas, nekā pasīvā stāvoklī.

Darbojošos pūli, katra pūli sastādošā subjekta individualitāte krasi novērojama. Tādēļ mēs arī varam novērot, ka tādā pūlī daži aktīvāki, enerģiskāki, citi atkal pasīvāki.

Darbojošos pūli sugestēta viela jau no katra indivīda uztverta, sugestijas nozīme jau pamazinās, jo pūli darbībā ir individuāle, pūli sastādošo subjektu reakciju uz gaidošā stāvokli iedvesto kopsunma. Tādēļ arī pūlis darbībā krasāki atspoguļo pūļa dalībnieku individualitātes, kas, turpretim

¹⁾Bechterevs, *ibid.*, 132. lpp.

gaidošā, stātiskā pūlī nevar notikt, jo šeit vieta „zemapziņas es” uztvertā produkta iefiltrēšanai apzinīgajā „es”, kas atkal savukārt formējas vienīgi pēc individuālpsicholoģijas likumiem.

„Pat hipnozē, -saka prof. Bechterevs, -personība netiek galīgi nobīdīta sāns, viņa tikai zināma mēra izdzist, un uz sugestiju tādā vai citādā ziņā neatbilstošu viņas pārliecībām, reaģē t ā d ā vai c i t ā d ā mērā.”)

Simtprocentīgi godīgi cilvēki arī izlēj asinis, pat uzrādot zināmu brutālītāti, kā p. piem. kaņā, bet arī tas pastiprinā mūsu pamatdomu, ka pūļa īpašībās un darbībā meklējami izskaidrojumi tanīs iemeslos, kuŗi noveduši pie pūļa formēšanas. Jūtu, simpātiju un interešu kopība nepieciešama pūļa formēšanai, bet nav jāaizmirst, ka šo interešu saturs atšķirās ar bezgalīgu variāciju un niansu daudzumu.

Pūļa psiholoģiskās īpatnības.

Mēs esam iepazīstinājušies ar savstarpējās suģestijas nozīmi pūļa psiholoģiskā dzīvē, un izejot no tās, mēs varam izlobīt arī pūļa psiholoģiskās īpatnības, kuŗas stāv ar to ciešā konneksitātē, atspoguļojoties pūlī valdošā iedvesmē.

T a r d s , runājot par pūli un sektēm, aizrāda, ka kā šīm, tā arī tām piemīt savs lepnums, sava godkāriba, kuŗa izceļas iz savas nepārvaramības apziņas. Šīs īpašības gan zūd, kad pūlis redz pret viņu virzīto naidīgo spēku, kuŗš stiprāks par pūli un darud apspiest to, bet tomēr mazākā nicinoša žeste, mazākā pretruņa uzbudinā pūli neparastā mērā. Vēsturiskā aspektā pūļa holēriskais raksturs, straujība un neproporcionāli stiprā reakcija uz augšā pievestiem ārējiem apstākļiem var salīdzināties tikai ar kāda Afrikas despota rakstura īpašībām, saka Tards.')

Šī īpašība sevišķi raksturīga pūlim, kuŗa dvēseli, līdzīgi atsevišķi stāvošam noziedzniekam, sastāda slepkavība, laupīšana un dedzināšana. Visi šie cilvēki, pār kuŗiem valda to zolidaritātes un savstarpējās uzbudināšanas ekzaltētās jūtas, kļūst galīgi sveši visam tam, kas stāv ārpus viņu grupas, zaudē līdzjūtību attiecībā uz citiem, kuŗi līdz tam bija viņu brāļi un līdzpilsoņi, bet tagad ir sveši un ienaidnieki, kuŗus var slepkavot laupīt, dedzināt. Tas ir atgriešanās pie pirmatnējās ģimenes saitēm saistī-

1) Tards, „Socialnije etjudi”, 122. lpp.

tā indivīda morāliska stāvokļa.

Tie ir cēloņi, pateicoties kuriem pat reliģiozā, politiskā, patriotiskā mērķa cēlums pielaiž par viņu cīņā esošo cilvēku, pie to savienošanas pūlī, morālisko pagrimšanu, zemo un brutālo uzvešanos sākot no tā momenta, kad viņi sāk darboties kolektīvi. Pūlis, pat pie ļoti civilizētām nācijām, ir vienmēr mežonīgs, vēl vairāk - viņš ir impulsīvs dzīvnieks un maniaks, savu instinktu un zemapziņas paradumu ierocis, bieži pat zemākas rindas dzīvnieks, kuŗa galvu grūti atšķirt no ķermeņa un pie kuŗa pat pēc tās atdalīšanas ķermenis turpinā reflektori darboties.')

Tāds ir Tarda, pēc sava asuma un kategorizma, neaparspēts slēdziens par pūli.

Lebons redz pūlī impulsa un īgnuma pārsvaru, spriedumu un kritikas trūkumu, pārspīlētu sensibilitāti, nepacietību, savas autoritātes nemaldības apziņu, konzervātismu un vēl dažādas īpašības, kuŗas tiek novērotas pie zemāko evolūcijas formu būtnēm, kā pie mežoniem un bērniem.

Pūlis, pēc Lebona uzskata, ir savu ārējo uzbudināšanu ierocis un atspoguļo to pārmaiņas. Viņš redz pūlī tiktāl mīkstu materiālu, ka pūļa raksturs konkrētā gadījumā pilnīgi noteikts no sugestijas satura. Pūlis - tā Lebons tuvāki izskaidro savu domu - tikpat viegli izdarīs kādas pils dedzināšanu, kā kādu vislielākās uzupurēšanas darbu; viss tikai atkarāsies no kūdītāja dabas.

Par novēroto īpašību pamatu Lebons atzist pūļa impulsivitāti. Tās nozīmi viņš definē sekošā veidā: 'dažādi impulsi, kuriem paklausa pūlis, var būt, skatoties pēc uzbudinājuma rakstura, augstprātīgi un zvēriski, heroiski un glēvi,

1) Ibid., 122.-124. lpp.

bet viņi vienmēr būs tik stipri, ka nekāda personīga interese, pat paš aizsargāšanas jūtas, nevarēs tos apspiest. Tādēļ mums arī kļūst skaidrs, kādā veidā pūlis var piepeži pāriet no asinskāra uz cēlu darbu un pat pie piemērotiem apstākļiem uzrādīt absolūtu heroizmu. Pūlis viegli kļūst par bendi, bet tikpat viegli viņš gatavs iet uz mokām, nobeidz Lebons.')

Prof. S l u ģ e v s k i s uzstāda sekošas pūļa psiholoģiskās īpatnības: vieglu uzbutinātību visniecīgāko iemeslu dēļ; monodeizmu, visu apziņas un gara spēku apspiešanu ar kādu vienu idēju vai kādām vienām jūtām; lētīcību; brutālītāti.

Pūlis, saka S i g e l e, vairāk predisponēts ļauniem darbiem, nekā labiem, tāpat kā katra cilvēku sanāksme predisponēta dot zemāku intelektuālu rezultātu, nekā jābūt tādu vienību summai. Pūlī atrodas apslēptas brutalitātes tieksmes, kuŗas varētu nosaukt par tā nākošo darbu orgānisko faktoru.')

Kaut arī uzskaitot visu augšā minēto, mēs vēl neesam izsmelošā kārtā uzskatījuši visas pūļa psiholoģiskās īpatnības, tomēr ar minēto zinātnieku pētījumiem pietiktu, lai pārliecinātos, ka pūlim piemīt visas tās n e g a t ī v a s īpašības, kuŗas sastopamas cilvēka psihē.

Bet šis slēdziens tomēr nav šķērslis tam, lai šie zinātnieki neizrādītu arī uz pūļa heroiskām un cēlām īpašībām. „Patriotiskais entuziasms, -saka Tards, -bieži izsaucis heroizmu pūlī, un kaut arī viņš ne vienmēr vedis pie uzvaras, viņš tomēr ieviesis nepārvaramu inspirāciju p. piem, kuŗaspē-

!) Lebons, ibid. 173. 175. lpp.

!) Sigelē. 43. lpp.

kā, kuŗš ticis no tā inficēts.')

Tādā pat veidā, aizrādot uz pazeminātu morāles pakāpi pūlī, Sigele turklāt atzīmē, ka ar to pavisam nav šācīts, ka pūlī pilnīgi neiespējams cēls un augsts darbs, ka viņš ir tāļš no cēlām domām un jūtām. Turpinot, Sigele aizrāda uz daudziem faktiem, kuŗi var to pierādīt. Tā pa lielākai daļai tie, kuŗi ņem sākumu iz tēvijas mīlestības un kuŗi, sākot no 300 spartiešiem, kritušiem pie Termopiliem, līdz beidzamiem cīnītājiem par Itālijas neatkarību, sastāda, tā sakot, svēto ceļu, kuŗš pats par sevi pierāda, ka pūlis tikpat labi, kā arī viens indivīds, var pacelties līdz augstākai pašuzpurēšanas un heroizma pakāpei.'')

Novērtējot no mums augšā citētos autoru novērojumus un to pūļa īpašību raksturojumus, kuŗas viņi atzīst par pūļa darbības rekvizītiem, jāaizrāda uz vienu, varētu teikt - - metodoloģisku nekonzekvenci, kuŗu minētie autori pielaiž. Tā pastāv, pēc mūsu domām, iekš tam, ka pūlim pieskaita tādas īpašības, kuŗas ne tik daudz izriet no pūļa dabas vispāri, cik no kāda atsevišķa pūļa dabas iemiesojuma konkrētā gadījumā.

Visi, - Lebons, Tards, Sigele, Slučevskis, - vienā balsī aizrāda uz pūļa ārkārtējo brutālītāti. Bez šaubām, tāds pūļa raksturojums ir vienpusīgā uzskata rezultāts. Vai baznīcnieku, sēru gājiena, patriotiskais pūlis pelna šo epitētu?

Pastāv uzskats, ka pūlis ir lētticīgs. Tā Lebons saka, ka vienmēr stāvot bezapzinīgā robežā, viegli padodoties katram iespaidam un vadoties no trakojošām jūtām, kas īpatnīgas tām būtnēm, kuŗas nevar padoties prāta iespaidam, pū-

1) Tards, „Lichnostj i tolpa”, 1903, 40. lpp.

2) Sigele. ibid., 43. lpp.

lim, kuŗam trūkst visas kritiskas/spējas, jābūt ārkārtīgi lētticīgam. Neiespējama priekš viņa nav, un to jāievēro, jo tā izskaidrojams tas sevišķais vieglums, ar kuŗu pūlī izplatās neiespējamākas baumas un neticamākie atstāstījumi.

Pūlis neatdala subjektīvo no objektīvā, viņš uzskata pat tos pretstatus par reāliem, kuŗi izsaukti viņa prātā ar fantāzijas palīdzību un kuŗiem bieži vien tikai hipotētisks sakars ar no pūļa novērojamu faktu.

Tāpat arī prof. Sulčevskis atrod, ka pie pūļa idēju un domu vienpusības nevar būt runas par kritisko attiecību uz sevi, savām darbībām un apkārtējiem apstākļiem. No tā - slēdz Slučevskis - izriet vēl viena pūli raksturojoša pazīme - viņa lētticība. Nav Tādu nepareizu baumu, kuŗām/pūļa dalībnieki neticētu, ja tās tikai atbilst viņu tieksmēm.')

Sakarā ar lētticību, Lebons atrod pūlī predispozīciju kolektīvām halucinācijām, prof. Slučevskis - pilnīgi nepamatotu leģendu izplatīšanai.

Bet kā lētticība, tā arī kolektīvās halucinācijas iespējamās pūlī vienā virzienā - koordinācijā ar pūļa tieksmēm.

Bet tā, galu galā, nav vairs lētticība - tā ir vienpusība jeb monodeizms, kuŗš dod pamatu taisīt slēdzienus par pūļa lētticību.

Vēl reiz, - pūlis vienmēr seko tām baumām, kuŗas atbilst viņa tieksmēm.

Kritikas trūkums pūlī bieži atrod surogātu tanī vil-tus likumības sajūtā, par kuŗu mēs jau runājām, norādot uz to, ka pūlī vēl nav galīgi zudusi legalitātes sajūta.'')

1) Slučevskis, ibid., 23. lpp.

'') Cf. pie mums 5. lpp.

Vislielākās ekszesu daļās, to pirmcēloņos, atrodamas tumšās iedzīvotāju masās izplatītas leģendes un fantastiski nostāsti, kuŗi noved pie pūļa sargrupēšanas un uzbudināšanas. Tāpat kā māņticība viegli izplatās tumšās ļaužu masās, tiek uzņemta bez kritikas un pārdomām, tā arī tādās leģendes tiek bez kontroles uzņemtas pūlī. Vēl viens spilgts pierādījums tam, ka indivīds pūlī savas psihes ziņā kaut gan izcieš zināmu perturbāciju, tomēr piepatur lielā mērā savu individuālo psiholoģiju..

No visa augšā minētā mēs varam taisīt slēdzienu, ka ja tādaspūļa īpašības, kā lētīcība, nepacietība, brutālitate u. tml. ir atzīmējamās kādā a t t i e c ī g ā pūlī, tad tomēr nevar to pašu apgalvot attiecībā uz katru pūlī. Katra noteiktā pūļa īpatnības, pēc mūsu domām, meklējamās tagadnes un pagātnes notikumos, visu to apstākļu summā, kuŗi radījuši pūli un piešķīruši tam attiecīgas īpatnības.

Noziedzīgais pūlis.

Kriminālo tiesību zinātne ir uzstādījusi triju svarīgāko noziedzības faktoru eksistenci: sociālo, antropoloģisko (bioloģisko) un fizisko (kosmisko).

Tas, ka noziegums stāv kauzālā attiecībā ar visiem trim uzskaitītiem faktoriem kriminālistu starpā neizsauc strīdus. Strīds pastāv tikai attiecībā uz to, kādām faktoram ir izšķirošā nozīme. Šai ziņā var runāt par divu kontrēro skolu pastāvēšanu - antropoloģiskās skolas no vienas puses un socioloģiskās no otrās. Pilnīgi dabīgi, ka strīds un kontraverzes par noziedzības faktoriem vispāri ir atraduši savu atspoguļojumu arī speciēlos pētījumos par pūļa noziedzību. Pat vēl vairāk - pateicoties samērīgi mazam šā jautājuma pētnieku skaitam jautājums par pūļa formēšanu, par tās faktoriem un par to raksturu ir vēl mazāk apgaismots, nekā jautājums par noziedzības faktoriem vispāri.

Lebons šķiro divējāda veida faktoros, kuri noteic pūļa domu un ticību raksturu: direktus faktoros un indirektus. Pēc Lebona indirektie faktori ir tie, kuri nostāda pūli stāvoklī, kādā viņam jāuztver zināmas pārlicības, tanī pašā laikā zaudējot citu iespēju un pārlicību uztveršanas iespējušie faktori sagatavo pamatu, uz kura vēlāk attīstās kaut kādas jaunas idējas, pārsteidzošās ar savu spēku un rezultātiem. Pie šiem indirektiem faktoriem Lebons pieskaita tādus vispārējus faktoros, visu pūļu ticību un uzskatu pamatos atrodāmos, kā rasa, tradīcija, laikmets, audzināšana un izglītība.

Ar rāsas iespaidu, pēc Lebona, izskaidrojams tas fakts, ka dažādu zemju pūlis uzrāda lielu dažādību savās ticībās un darbībās un ka uz viņu nevienādi iedarbojas vienādi ie-

spaidi.

Tradīcijās iemiesoti rāsas pagātnes idējas, prasības un jūtas. Tradīcijās meklējama rāsas sintēze, kuŗa ar visu savu smagumu gulstās uz mums. Tauta, - turpinā Lebons, - tas ir pagātnes radīts orgānizms, viņš nevar tikt citādi grozīts, kā tikai ar jaunu uzkrājušos iedzimtību palīdzību. Cilvēki vadās no tradīcijām it sevišķi tad, kad viņi atrodas pūlī, pie kam tiek grozīti tikai nosaukumi un ārējās formas. ^KLaimets sagatavo pūļa ticības un uzskatus, vai vismaz tos pamatus, uz kuŗiem tādi attīstās. Politiskai un sociālai uzbūvei pēc Lebona piemīt mazāka nozīme.

Izglītība, kuŗa tiek sniegta jaunai paaudzei kādā valstī, dod mums iespēju pareģot šās valsts nākotnes likteni.

Direktie faktori rod pūlī aktīvo pārlicību, t. i. ietērpj zināmā formā idēju un attīsta to ar visām tās sekām.')

Pie tādiem direktiem faktoriem, pēc Lebona, pieder faktori, kuŗi iemiesoti fantomos, vārdos, formulās, illūzijās un piedzīvojumos.

Mākslinieciski apstrādātas formulas, - saka Lebons, - var izsaukt pūļa dvēselē drausmīgas vētras, bet var arī tās nomierināt. Varētu uzcelt piramīdi, daudz augstāku par Heopsa piramīdi, no to cilvēku kauliem, kuŗi krituši, kā varēnu vārdu un formulu upuri.')

Attiecībā uz illūzijām Lebons aizrāda, ka sākot ar civilizācijas ausmi, pūlis vienmēr bijis padots tām. ''')

Piedzīvojumi ir gandrīz vienīgais līdzeklis kaut kādas taisnības iesakņošanai pūļa dvēselē un to illūziju

!) Lebons, ibid., 213. lpp. un turpm.

') Ibid., 213. lpp.

''') Ibid., 240. lpp.

iznīcināšanai, kuŗas palikuŗas par bīstamām.')

Šādi ir Lebona uzskati par pūļa raŗanas un rakstura faktoriem.

Pēc mūsu domām uzskatītie faktori ir ieterpti tādā nenoteiktā formā, ka taisīt no tiem kādus slēdzienus būtu neiespējami.

Apstāsīmies, piemēra dēļ, uz viena no indirektiem faktoriem - uz laikmeta, kuŗš, kā saka Lebons, ir viens no enerģiskākiem faktoriem kā sociālās, tā arī bioloģiskās problēmās. „Laikmets, -tuvāki paskaidro viņš, -ir vienīgais īstais radītājs un tanī pašā laikā iznīcinātājs. Laiks uzcēlis kalnus no smilts graudiem un pacēlis līdz cilvēka pakāpei ģeoloģisko epochu šūniņu. Pietiek laika iejaukŗanas, lai kaut kāda parādība pārdzīvotu kardinālu grozīŗanu".')

Pret sacīto ieāildumus gan nebūs iespējami celt, bet ko tad izskaidro šāds fakts? Visi notikumi, katra parādība notiek l a i k ā, l a i k m e t ā, bet neviens nevar redzēt laikā, k ā t ā d ā, radītāju un iznīcinātāju.

Lebona uzskati mūs noved pie tā, ka (uz šo slēdzienu viņš pats aizrāda) tagadnē mūs sāk baidīt pūļa pretenzijas, „bet, -nomierinā Lebons, -laiks rūpēŗies par līdzsvara uzstādīŗanu".''')

T a r d a uzskati nav noteiktāki. Pēc Tarda fīzisko spēku iespaids uz pūļa grupēŗanu un pieaugŗanu ir niecīgs, turpretīm milzīga nozīme fīziskiem, kosmiskiem spēkiem ir pūļa tapŗanā un uzveŗanā. „Saule ir viens no pūļa eksistenci noteicoŗiem faktoriem, un vasaras pūļi daudz nemierīgāki, nekā ziemas."''''')

!) Ibid., 241. lpp.

') Ibid., 217. lpp.

''') Ibid., 218. lpp.

''''') Tards, „Ļicnostj i tolpa", 25. lpp.

Tāpat Tards pastrīpo rāsas un nacionalitātes lielo iespaidu uz pūļa dabu. Bet šos faktorus Tards uzskata par otrā vietā stāvošiem. Galvenais jautājums esot tas, kā viņi tiek izsaukti dzīvē, kādi ir viņu rašanas cēloņi. Tards tālāk saka, ka nav tāda sevišķā klīmata, gada laika, kuŗi sevišķi labvēlīgi labie vai ļauniem darbiem, tāpat arī nav pat sevišķās rāsas jeb cilts, kuŗa kā tāda, savas dabas dēļ, būtu noziedzīga jeb godīga.')

Bet aplūkojot pūļa un sektu noziedzības cēloņus, Tards aizrāda, ka par tādiem var uzlūkot sociālās un psiholoģiskās parādības. Abos gadījumos viņas darbojas divos dažādos un viens otru papildinošos virzienos: izsaucot individuālu domu, impulsu izdarīt noziegumu un izplatot šo nodomu, plānu jeb to izpildīšanas iespēju.')

Īstenībā, pēc Tarda, šie cēloņi pastāv „morāliskās infekcijas” izplatīšanās pūlī.

Par sociāliem cēloņiem Tards nekā nerunā, jo nevar uzskatīt par izsmelošiem viņa vārdus, ka „feodālā laikmetā, kuŗā cilvēki vadījās no goda noteikumiem, dominējošais noziegums bija slepkavība aiz atreibības, jaunākā sociālā sfērā, pārpludinātā no kaislīgās mantkārības, pārsvarā ir zādība, krāpšana, mantkāriģa laupīšana; noziegumu forma un īpatnības atrodas zināmā koneksitātē ar teorētisko un praktisko zinātņu stāvokli attiecīgā sociālā sfērā.”''')

Runājot par dumpjiem, Tards krasāki pastrīpo savu redzes viedokli. Pamazām plašumā ejošais psihiskais kontagijs, klusa pakalģdarināšanas tendence, kuŗi nemanot virzās no viena indivīda uz otru, vienmēr bija to vētraino ko-

')Tards, ibid., 160. lpp.

''')Ibid., 160. lpp.

'''')Ibid., 163. lpp.

pēšanas paroksizmu priekšteči, ar kuŗiem raksturojami visi dumpji un tautu sacelšanās. Tikai Lutera idēju plaša propaganda XVI.gadu simteņa sākumā un Russo idēju XVIII.gadu simteņa otrā pusē padarīja par iespējamu Mūnceram sacelt zemniekus Tiriņģijā 1525.gadā un Tilli un Vallenšteina bandu formēšanu sāmtgadīgā kara laikā, un Žurdana pulku savākšanu Aviņionā un Venelenā Francijas revolūcijas laikā, saka Tards.

Tādā veidā mums kļūst skaidrs, ka momenti, ka momenti, kuŗi sagatavo asu morāliskās infekcijas izlaušanos uz ārieni, pēc Tarda ir tā paša morāliskā infekcija, tikai lēna un klusa, pastāvošā propagandā un zināmu idēju iegaumēšanā.

Noziedzības sociālo faktoru izpētišanas jautājienu attiecībā uz pūļa noziegumiem pamatīgāki iedziļināties S i g e l e. Aizrādot uz to, ka mūsu laikā tautā eksistē kaut kas līdzīgs permanentai sacelšanās tendencei, viņš atrod, ka vislielākā kļūda ir tas uzskats, itkā zināmas politiskās un sociālās idējas ir vienīgais tā nemiera cēlonis, kuŗš valda zināmos sociālos slāņos.')

Nemiera cēloņi, pēc viņa domām, meklējami dziļāki - - viņi meklējami masu smgajā ekonomiskā stāvoklī, tādu prasību attīstīšanā, kuŗas ceļas iz progresa un kuŗas pie pastāvošiem sociāliem noteikumiem nevar tikt apmierinātas. Ar vienu vārdu sakot, šie cēloņi meklējami mūs nospiedošā sociālā krīzīsā, un no tā viņi arī atkarājas.

Tā Sigele raksturo masu noziedzības sociālos cēloņus.

Vēl sīkāki šo jautājienu iztirzā prof. S l u ģ e v-

1) Sigele, ibid., 58.-59.lpp.

s k i s. Atzinis par pūļa substrātu „domu, jūtu un simpātiju vienību”, viņš griežas pie šīs vienības cēloņu atrisināšanas, un nemeklējot tos pakalpināšanas un suģestijas spēkā, viņš tos atrod attiecīgā laika spriža labvēlīgos apstākļos, attiecīgās sociālās dzīves rekvizītos. Tā viņš aizrāda, ka Rāzina un Pugačeva piekritēju pūlis varēja attīstīties un arī attīstījās vispirms to laiku grūto dzīves apstākļu dēļ; tāpat koleras nemieri Krievijā izauga no visiem iedzīvotājiem piemitošas māņticības pamatiem, kuŗi pamudināja masas mekēt visus nelaiimes pirmsākumus tos soļos, kuŗus spēra medicīniskias personāls.

Domas, jūtas un simpātijas, pie tiem atbilstošo parādību vienādības, savukārt virzās vienādi.')

Vairāk vēŗības pūļa psiholoģijas pētņieki piegriež antropoloģiskam noziedzības faktoram. Bat jāaizrāda, ka zem pēdējā faktora ne visi saprot vienu un to, pašu un bieži piešķaita pie antropoloģiskā faktora tādas šķiras parādības, kuŗas direkti attiecas uz sociāliem faktoriem.

Tā Tards, runājot par pūļa „sastāvu”, kā par „antropoloģisko” faktoru, min tai vietā „pilsētas” pūli, „laucinieku” pūli, pūli, sastāvošu no „godīgiem cilvēkiem” u. tml., kāda sajaukšana, pēc mūsu domām, nebūtu peilaižama.

Mēs, no savas puses, domājam, ka zem antropoloģiskā faktora jāsaprot noziedzības cēloņus, kuŗi atrodami attiecīgā inidivīda psicho-fizioloģiskās īpatņībās, zināmās viņa nenormālībās. Neiztirzājot šai vietā jautājumu par „dzimušā noziedzņieka” eksistenci, mēs atgādināsim šinī vietā, ka zināms noziedzņieku procents sastāv no cilvēkiem, kuŗi neietilpst normālā cilvēka tīpa jēdzienā un tādi inidivīdi,

') Slucevskis, ibid. 13. lpp.

bez šaubām, var atrasties un arī atrodami noziedzīgajā pūlī.

Pie pūļa, masu noziegumiem, salīdzinot antropoloģiskus un fiziskus faktorus ar sociāliem, tomēr gribētos izcilus nozīmi peišķirt sociāliem faktoriem. Bez šaubām, var eksistēt viscaur nenormāli pūļi, kā p. piem. gara vājo pūlis ārprātīgo nama sienās, bet ne tādi pūļi interesē kriminālistu un uz tiem arī neapstājas antropoloģiskās skolas ideoloģi. Pūlis savā parastā sastāvā komplektējas katrā ziņā iz normālo indivīdu vidus.

Aplūkojot pūli, kriminālvēsturiskā aspektā, kurā redzami vairāku tūkstošu cilvēku sastāvoši pūļi, vai mēs varam izskaidrot to nodarījumus un izcelšanās ar antropoloģiskā faktora palīdzību? Vai, savukārt, noderīgs mums šeit fiziskais faktors?

Kā mēs jau minējām, Tards apgalvo, ka „saule ir viens no visāda veida sapulču un sanāksmju cēloņiem”. Apmēram tādā pašā ziņā izsakās arī Sigele, atsaucoties vēl uz Lombroso, kurš tāpat nodarbojās ar jautājumu par klīmata iespaidu uz revolūcijām un sacelšanās, nonākot pie slēdziena, ka vasarā dumpju skaits lielāks, nekā ziemā; dumpju skaits sasniedz savu maksimumu tanī mēnesī, kurš seko vislielālo karstumu sākumam - jūlijā; sākoties aukstumam, novembrī, šis skaitlis kļūst minimāls. (L.c. - Lombroso, „Homo deliquens”).

Bet antropoloģiskā skola mūsu dienās izgājusi savai kulminācijai jau cauri. Lombroso un antropoloģiskās skolas piekritēju novērojumi, uz statistiķas uzbūvēti, tiek viegli apgāzti, iedziļinoties vienkārši tos cēloņos, kuri izsauc nemierus, kāda iedziļināšanās antropoloģiem viņu doktrinā gan nav vajadzīga. Vai tad, p. piem. agrārie nemieri var notikt ziemas laikā, kad visa lauksaimniecība apklust?!

Nav meklējami citi piemēri, lai galīgi apstātos pie tā slēdziena, ka pūļa tapšanas un tā darbu raksturu pamatus jāmeklē v i s p i r m s sociālos faktoros, kaut arī ne tikai tos.

Psichologi bieži pārmet vēsturniekiem to, ka attēlojot vēsturiskus notikumus un pat novērtējot tos, viņi atstāj bez vērības šo notikumu psiholoģisko momentu. Pārmets ir pilnīgi pamatots, bet viņš tādā pašā mērā attiecas arī uz psihologiem, jo pēdējie savukārt visu savu uzmanību koncentrē uz pētāmas personas, ignorējot tos sociālās un politiskās dzīves notikumus, kuri bieži vien nemanot, pakāpeniski, un tādēļ jo stiprāki izdara lielu iespaidu uz attiecīgas sabiedrības psihisko struktūru. Mums izliekas, ka tāda situācija stiprā mērā atspoguļojas pūļa psiholoģisko īpašību izpētīšanā, tā saucāmā „pūļa psiholoģijā”.

Pētniekiem parasti ir darīšana ar „pūli”, kā tādu, t. i. ar organizētu masu, vai, kā bieži saka, ar „apvienoto”, „apgaroto” masu. Bet viņi nepietiekošā mērā piegriež vērību tam, ka pūlim - dzīves drāmas autoram - ir savs prologs, sava tapšanas un pakāpeniskās attīstības vēsture, kurā „pūlis” īstenībā ir tikai fināls.

It sevišķi viegli var kļūdoties tie, kuri par savu pētījumu tuvāko objektu uzskata „pūļa noziegumus” un „pūļa noziedzību”.

Šos it sevišķi gadījumus visvairāk tiek ignorēta visa pagātne, viss tas, kas devis pamatu „domu, jūtu un simpātiju vienības” attīstīšanai, un izpētot tāda pūļa psiholoģiju, pavisam tiek aizmirsta tā psiholoģija, kurā a t v e d u s i šos cilvēkus pūlī.

Tādejādi pūlis bieži tiek izpētīts kā patstāvīga parādība, neatkarīgi no visām attiecīgās valsts garīgās un sociālās dzīves parādībām. Tas arī pēc mūsu domām devis iespē-

ju izskaidrot pūļa īpašības ar siģestijas un pakārdarināšanas parādībām izslēdzošā kārtā.

No otrās puses, ja pūlim ir sava pagātne, tad arī pūļa īpašības var grozīties, grozoties šo iepriekšējo apstākļu raksturam, laikmetam, sabiedrības attīstības pakāpei. Kā ar vecumu grozās atsevišķā indivīda psiholoģija, tā arī grozās sabiedrības un masas psiholoģija. Tādēļ mums izliekas savādi, kā mēs to redzam pie Lebona, Tarde, Sigēle u.c., taisīt slēdzienus par pūļa īpašībām galvenā kārtā pēc Tām masu uzstāšanās, kuŗas notika vairāk, nekā simts gadu atpakaļ, Francijas revolūcijas laikā.

Šinī ziņā mēs pilnīgi pērliecināti prof. Slučevska slēdziena pareizībā, ka domu un jūtu vienības pastāvēšanā nebūs to saišu, kuŗām jāsavieno cilvēkus vienā masā un jādod tai vienu „dvēseli”.

Kopēja nelaime, kopējas bēdas, kopējs dzīves smagums un grūtības, kopējs prieks - šie ir tie faktori, kuŗas stabilizē saites, kuŗi rod to „patstāvīgo orgānizmu”, par kuŗu runā prof. Slučevskis, to „vienību”, kuŗu redz pūlī Tarde, Lebons u.c. Iekš tam arī, izliekas mums, pastāv tie „jūtu, domu un simpātiju vienības” attīstības pamati, par kuŗiem runā prof. Slučevskis.

Šie faktori savukārt dod turpmāku virzienu pūļa darbībai, un ar savu pastāvēšanu piedod viņam tādas vai citādas īpašības.

Bet kādēļ tad atsevišķi indivīdi savienojas masā? Kā tad notiek pūļa tapšana? Bōeži saka, ka pūlis sagrupējas gadījiena dēļ. Tas gan saskan ar īstenību, bet tomēr gadījiena dēļ pūlis grupējas ikdienišķā ziņā; pūlis psiholoģiskā ziņā top ne gadījiena dēļ, bet, var sacīt, liktenīgā kārtā. Uz zināmiem gataviem pamatiem, domu, jūtu un simpātiju vienībai pastāvēt pūlis psiholoģiskā ziņā vienmēr gatavs

rasties. Visi ielu nemieri un dumpji, ar kuņiem tik bagāti beidzamie gadi, apstiprinā to. Vēl vairāk - gatavība ārējā veidā izteicas vēl agrāki: sapulcēs, uzmodinājumos, runās u. tml. Mītiņu un sapulču nozīme šinī ziņā ir skaidra .

Tādiem priekšnotiekumiem pastāvēt, pūlis vienmēr gatavs grupēties, bet viņš satiek ārējus šķēršļus. Un pie tādiem noteikumiem nav pavisam savādi, ka tādas sargrupēšanas cēlonis ir biežiniecīgs, tāpat arī motīvs.

Matīvā var šķirot divas sastāvdaļas: pamatu un impulsu, pie kam pamats sastādās no priekšstatiem, bet impulss no jūtām, saka V u n d t s. !)

Masās visbiežāki novērojamas iztrūkuma jūtas, kuņas savienotas ar neapmierinātību, un tādēļ katra doma par ekonomiskā stāvokļa uzlabošanu, tiek pavadīta no stiprām jūtām, kuņas tiek izsauktas no gaidamās baudas; tādēļ arī novērojams stiprs motīvs, kuņš sastādās iz illūzijas par trūkuma likvidāciju un baudas, kuņa saistīta ar nākamo atvieglinājumu.

Pūlim, kā uz to aizrāda prof. Slučevskis, nav vajadzīga savas darbības motivācija; tās emocijas, kuņas pūlis pārdzīvo, pilnīgi pietiekošas pūļa darbības izpaušanai uz ārieni. Varētu pievest daudzus piemērus, iz kuņiem būtu redzams, kādsniecīgs un pa lielākai daļai indirekts cēlonis ir daudziem masu noziegumiem. Bet kāds arī nebūtu motīvs, mums no svara konstatēt, ka atsevišķie indivīdi, kuņi vēlāk sastāda pūli, jau iepriekš nebija izolēti. Viņiem jau agrāk bija kopējas domas, jūtas un simpātijas - visi nepieciešamie noteikumi savstarpējai iespaidošanai.

Garīgās vienības pamatiem pastāvēt, pūļa tapšanai

!) Vundts, „Grundrisse der Psychologie“, 1897., 126. lpp.

trūkst tikai ārējais apvienojošais moments - vietas vienība. Kaut kāds, pa lielākam daļai niecīgs, apstāklis noved kādu cilvēku daudzumu vienā vietā un tādā veidā tiek radīta masa, pūlis.

Lai iegūtu objektīvu uzskatu par to, kā top un attīstas pūlis, iepazīstināsimies ar iespaidu, kuŗu pūlis izdara uz novērotāju. Runājot ar Tarda vārdiem, pūlis ir „milzīgas harmoniskas kustības, varenas masu straujības skats”; pūlis vienmēr „izsauc novērotājā baudu, līdzīgu tai, kuŗa iestājas pārkoņa negaisu novērojot”.

Mums izliekas, ka tāda glezna neatbilst īstenībai.

Pūlis vispirms izsauc baiļu sajūtu, jo stāvoklis, kuŗā indivīda psihē rodas priekšstats par nākamām nepatikāmām ir baiļu stāvoklis. Tādus priekšstatus iekš mums izsauc s p ē k s. Nav jāatrodas pavisam pūļa vidū, lai izjustu no tā izplatāmo baiļu sajūtu. Katram, bez šaubām, ir nācies to izjust uz sevis. Patriotiskas manifestācijas, reliģiozas processijas, nacionāli svētki, kādos gadījienos masa noskaņota pilnīgi miermīlīgi, ir tam krasi piemēri. Nerunājot pavisam par kustošu kompakto masu, skats uz sakopotiem cilvēkiem izsauc novērotājā trauksmes sajūtu, bet masas kustībai pieaugot, viņa katrā izsauc baiļu jūtas. Bieži tikai baumas par tuvojošos pūli izsauc pāniku.

Francijas revolūcijas laikā Francijas centrs tika inficēts no kādas savādas epidēmijas, kuŗas pazīstama zem „Lielo baiļu” nosaukuma, un katrā pilsētā atkārtojās notikumi, līdzīgi Parīzē 1789. gada 17. jūlijā notikušiem. Naktī Parīzē sāka cirkulēt baumas, ka kāds apbruņots pūlis tuvojoties pilsētai no Monmoransi puses. Visi iedzīvotāji, kuŗi vēl bija elektrizēti no Bastilijas notikumiem 3 dienas atpakaļ, tika pārņemti no pānikas. Trauksmes zvani tika zvanīti visās Parī-

zes baznīcās. Pilsētas milīce dodas pretuzbrukumā; viņai seko jātnieki. Bet nekāds ienaidnieks, protams, no karaspēka netika satikts. Sādzās un uz laukiem „Lielo baiļu” pānīka sāka pieņemt vēl plašākas formas. Atsevišķos gadījumos vispārējās bēgšanas cēlonis bija kāda diližansa saceltie ceļa putekļi.

Bailes ir reakcija uz tiem pašiem objektiem, kuŗi izsauc dusmas, saka psiholoģi. Vienā un taj pašā laikā mēs baidamies no tādas būtnes, kuŗa var mūs nogalināt, un paši to gribam nogalināt; jautājums par to, kādām no šām dibām tieksmēm jāuzvarē, katrā atsevišķā gadījumā tiek atrisināts attiecībā no citiem blakus apstākļiem, no kuŗām vadās pa lielālkai daļai tikai tās būtnes, kuŗas apdāvinātas ar attīstītu prātu.

Galvenais baiļu stīmulis no mums aplūkojamā situācijā ir t r o k s n i s.

Tā, lai nu izskaidrotu priekš mums neapšaubamu parādību, ka pūlis izsauc bailes, apstāsimies uz tā momenta, ka galvenais baiļu pūļa priekšā stīmulis ir no viņa celtais troksnis. Ja mēs sevi iedomāsim stātiskā, klusējošā pūļa priekšā, tad mēs sevi viegli novērosim pārsteigumu, nenoteiktas trauksmaiņas sagaidīšanas jūtas, līdzīgās bailēm. Bet šīs nenoteiktās jūtas tūlīt pārvērsās bailēs, kad pūlis sāk kustēties. Tādejādi mēs arī šeit redzam to pazīstamo parādību, ka pārsteigums ir baiļu priekštecis.

Tāda ir baiļu un to cēloņu psiholoģiskā struktūra. Bet ir vēl viena tīri loģiskā.

Pūlis, kā masa, ir spēka iemiesojums. To saka mums nē jūtas, bet prāts. Instinktīvās bailes, kā p r ā t a produkts, bailes drausmīgā spēka priekšā - tas ir tās emocijas, kuŗas cilvēku pārņem masas, pūļa priekšā. Bet ja tāds ir cilvēka stā-

voklis pūļa priekšā, tad pūlis savukārt, vai katrs indivīds viņa sastāvā ietilpstošais, atrodas korespondējošā stāvoklī; tas ir sava spēka, savas varenības apziņa. Tānī arī pastāv, pēc mūsu domām, pūļa īpašību un pazīmju pamata moments.

Literatūrā šis jautājums nav palicis neiztirzāts.

Indivīds pūlī, —saka Lebons, —iegūst, pateicoties masas apziņai, nepārvaramā spēka sajūtu, un šī sajūta ļauj viņam sekot tādiem instinktiem, kuŗiem viņš nekad nedos brīvību, atrsdamies izolētā stāvoklī. Tūlīt pēc šiem vārdiem Lebons taista to raksturīgo piezīmi, ka pūlis nav predisponēts savu instinktu apturēšanai tādēļ, ka pūlis ir anonīms un tādēļ nenes atbildību. Atbildības jūtas, kuŗas vienmēr aptur atsevišķos indivīdus, pilnīgi zūd pūlī.')

Uz lielā dalībnieku skaita iespaidu aizrāda arī Sigele. Pēc viņa uzskata tikai liels dalībnieku skaits modinā pūlī zvēriskos instinktus un kaujas kaislību.')

Kādā citā vietā Sigele aizrāda, ka liels dalībnieku skaits ne tikai palielinā psiches parādību intensivitāti, bet pats par sevi ir vēl jaunu psiches produktu avots — un proti, pilda katru pūlī iesejošu indivīdu ar „neparastas varenības sajūtu”.

Līdz ar to Sigele, kā arī Lebons, atrod, ka līdz ar savas varenības apziņu pūlī, pamodas arī bezatbildības jūtas. Vienības, kuŗas sastāda pūli, —saka Sigele, —zin, ka var bez kontroles pielietot savu spēku, ka viņas par to nesodīs, un šī pārliecība piedod viņām drošsirdību tādu nodarījumu izpildīšanai, kuŗus viņi paši nosoda, apzinoties to pretlikumību.

Bezatbildības jūtas pamodinā arī civilizētā cilvēkā

!) Lebons, ibid., 168. lpp.

!) Sigele, ibid. 55.-56. lpp.

zvēriskus instinktus, un lai izskaidrotu šo parādību, Sigele uzskata gandrīz par nepieciešamu „pat pret savu gribu” piegriezties „iedzimto cilvēka slepkavības tieksmju” hipotēzei, kādas tieksmes pamodas labvēlīgos apstākļos, kādi ir cilvēka atrašanās pūlī.

Tards novēro pūlī „savu lepnumu, savu īpatnējo godkāribu, kuŗas izsauktas no savas visvarenības apziņas”.

Kā mēs redzam, pūļa psiholoģijas pētnieki piegriež lielu vērību nupat attēlotam psiholoģiskam faktoram - pūļa dalībnieku daudzuma iespaidam uz pūli sastādošiem indivīdiem.

Šis dalībnieku liels skaits izsauc, kā jau minēts, savas varas apziņu, un šī apziņa it sevišķi krasi izpaužas tad, kad pūļa vārdā uzstājas tā vadītāji. Tādā gadījumā vienā personā, kā fokusā, koncentrējas pūļa dalībnieku varenības un spēka apziņa.

Betndalībnieku lielais skaits iespaido pūli arī citā virzienā. Zem sava spēka, t. i. masas, apziņas iespaيدا, daudzi nevar atdalīties no pūļa, bet daudzi zem šā iespaيدا pat iet tanī. Un padodoties masai apzinīgi, šādu indivīdu psihē novērojams arī zināms spaidu moments, kuŗš izsauc šo padošanos masai. Iespējai atdalīties no pūļa pastāv šķēršļi, vispirms fiziski, tad morāliski; pūlis, kā spēks, ir despotisks: viņš pagērrpaklausīšanu, tādēļ ka apzinās savu spēku. Kā spēks pūlis iedvēš bailes ne tikai savā pretiniekā. Sacelšanu un sabiedrisku pēniera pētījumi dod bagātas ilustrācijas tam, ka pūlis iedvēš bailes arī savos dalībniekos.

Tādā veidā mēs varam atzīt pūļa dalībnieku lielā skaita, daudzuma iespaيدا uz pūļa varenības apziņas rašanu un attīstīšanu. Attīstot tālāk šo slēdzienu mums kļūst iespējams izskaidrot tādu pūļa nodarījumu impulsus, kādus izolētais in-

divīds neizdarītu. Bet no šejienes vēl neizriet, ka dalībnieku skaitliskais daudzums modinā inividā pūlī „zvēriskus instinktus”. Pēc mūsu domām, tāpat vēl nav pamata uzstādīt „iedzimto slepkavības tieksmju” hipotēzi un apvainot pūli šo tieksmju realizēšanā, kā to dara Sigele. Vai tad nav daudzkārt novērots, ka vientuļu cilvēku īgnums un noziegumu šausmu pilna izpildīšana pāršēj šinī ziņā pūļa darbus. Bez šaubām, pūlis var būt nežēlīgs, bet kā mēs jau augšā pārliecinājamies, šī īpašība nepiemīt katram pūlim. Pūļa asinskāres un nežēlības izskaidrojums meklējams citos faktoros, nekā „iedzimto slepkavības tieksmju” hipotēzē.

Vislabākās ilustrācijas dod mums vēsture.

Kā uz piemēru var aizrādīt uz zemnieku pūļiem Vācijā reformācijas laikmetā, uz kuņiem labprāt apstākas pētnieki, redzot tos indivīda pūlī zvēriski-nejēlīgās uzvešanas paraugu. Drausmīgas lietas darījas gan šī tauta, gadusimteņus turēta tumsā un nabadzībā, tagad līdz izmisumam nonākusi. Šeit jāņem vērā arī tā pacietība, ar kuņū tā līdz šim izcieta ikdienās varmācības, netaisnības un apvainošanas no baronu puses, kā no laicīgiem, tā arī no garīgiem valdniekiem. Netaisnības bira par zemnieku, par tā sievu un bērnu. Skaidrs, ka zemnieku kuņū laikā Vācijā katrs, kuņš cieta tik sāpīgi no feodāliem, bija pats par sevi gatavs atriebīties, ja viņš tikai būtu varējis. Tā tad šeit pūlis bija vienīgā iespējama forma atriebības jūtu apmierināšanai.

Cik stipras arī cilvēkā nebūtu atriebības tieksmes, viņš ne vienmēr var tās apmierināt to saprotamo iemeslu dēļ, ka viņš, vispirms, nevar būt pārliecināts savu atriebības plānu izdošanā; un tad, otrkārt, ja viņa plāns arī izdotos, tad katrā rastos bailes par savu tuvinieku likteni, uz kuņiem bez šaubām kristu nu feodālu dusmas. Cita lieta pie vispārē-

jās sacelšanas, kad a t s e v i š ģ i e m feodāliem nebija iespējas sacelšanu apslāpēt.

Tādā veidā izskaidrojumi meklējami ne tikai pūļa dalībnieku daudzumā skaita ziņā, bet tos cēloņos, kas atrodami apstākļos, kuŗi izsaukuši pūļa sagrupēšanu.

Nevar arī atstāt bez vērības pūļa dalībnieku daudzuma iespaidu kādā citā virzienā.

Atrašana pūlī stumj atsevišķus indivīdus uz augstiem heroisma aktiem. Īsti drošsirdīgs cilvēks izdarīs pašuzuprēšanas darbu arī pats par sevi, un nomirs, kā nepazīstams varonis, bet viduvējs cilvēks nav spējīgs uz to. Ir tikai viena labvēlīga situācija tādām darbām priekš šā indivīda, un tāda situācija ir „ļaužu priekšā“.

Cik spēcīga padošana vairākumam, viegli var novērot mūsu ikdienišķo sociālo attiecību sfērā. Visi, tā saucāmie, pieklājības noteikumi, ja ne visi, tad to vairākums, tiek viegli uztverti no mums pa lielākai daļai tādēļ, ka padodoties tiem un rīkojoties kā citi, mēs uzskatām sevi par bezatbildīgiem par viņiem.

Lielā mērogā tas pats novērojams aplūkojot indivīda psihi caur tā specifiskā psihiskā stāvokļa prizmu, kuŗš izsaukts caur šā indivīda atrašanu masā, pūlī.

Indivīda pūlī vaiņojamība.

Izejot iz augstāki atzīmētiem slēdzieniem par pūļa paaugstināto gara stāvokli, par savstarējo inficēšanu ar šo visu pārvaldošo gara stāvokli, par atsevišķu indivīdu pūlī pakalderināšanas tendenci, par loģiskās domāšanas spēju pazemināšanu, mēs redzējam, ka zinātnieki salīdzinā pūlī darbošos subjektus ar tādiem, kuŗi atrodas zem hipnozes iespaida.

Neskatoties uz šīs analogijas pielietošanas pamato to iespēju, nekādā ziņā nevar atsacīties no masu noziegumu sodamības.

Neraugoties uz loģiskās domāšanas spējas trūkumu, neraugoties arī uz psiholoģisko infekciju ar vispārējo gara stāvokli, pūlī, kā jau minēts¹⁾, pastāv, kaut arī viltus un pārspilēta, taishības sajūta, kuŗas substrātā tomēr guļ attiecīgās darbības likumības doma, un tādā veidā paaugstinātais pūļa gara stāvoklis nepadara viņa rīcību par bezapzinīgu.

No tā izriet slēdziens, kuŗš pieņmets no kriminālistiem, ka pūļa izdarītā nozieguma dalībnieki nevar tikt atzīti par nesodamiem vai sodamiem „pazeminātās vaiņojamības” kārtībā (Garofalo, Slučevskis, Tagancevs). Tāds vispārīgs slēdziens, pamatots uz pūļa sevišķā psihiskā stāvokļa nozieguma izdarīšanas laikā, praktiski tomēr neatrisinā vispārējo jautājienu par pūļa dalībnieku atbildības pakāpi par

¹⁾Vide 5.lpp.

masu noziegumu un par pazeminātās vaiņojamības atzišanas iespēju pie pūļa dalībniekiem. Tas ir katra atsevišķā gadījiena jautājums, fakta jautājums, kāds slēdzienis atradis savu atzišanu modernās likumdošanās, kuŗas dod tiesai iespēju blanķetes jeb tā suacamo kaučuka normu robežās katru reizi novērtēt noziedzīgo faktu un tā kriminālo specifisko svaru.

Jāatcerās arī vienmēr, ka dzīve ikdienās sniedz mums daudz savu dažveidīgo parādību, it sevišķi ļaužu masu, grupu savienojumos, ka vispārējie filozofiskie slēdzieni vienmēr tām būs šauri un izņēmumus prasoši, pie kam izņēmums vienmēr paralizē vispārējo noteikumu vērtību.')

Var pielāst, ka jau minētai viltus likumības apziņai atsevišķā gadījumā pūlī pastāvēt, pie noziedzīgie pūļa dalībniekiem var tad trūkt tie aizturošie centri, kuŗi parasti cilvēka psihē tiek uzstādīti no ģenerālās prevencijas un krimināliem draudiem.

Bet tā, vispirms, tiek uzstādīts izņēmums priekš atsevišķiem gadījieniem pazeminātās vaiņojamības dēļ un netiek konzekventi ieturēta vispārējās vaiņojamības dogma. Otrkārt tādā veidā doma atgriežas pie juristu-klasiķu mācībām par to, ka piedraudēšanai, ar sodu jābūt no nozieguma atturošam momentam. Bet pēc jaunlaiku juristu mācībām noteicot kriminālkodeksos sodus masu noziegumu dalībniekiem, šim redzes viedoklim pavisam nav jābūt vietas. Masu noziegumi tiek bargi sodīti viņu ekstensīvā rakstura dēļ un viņiem it sevišķi jaunākos kodeksos tiek piešķirta izcilus nozīme, vadoties no šī momenta.

1) Gromovs, „Prestupļeniĵa skopiščā”, 1904., 89. lpp.

Bet galu galā tomēr no jauna jāatkārto, ka noziedzīgais indivīds pūlī psiholoģiskā ziņā atšķiras no tāda pat indivīda izolētā stāvoklī. Mēsturklāt arī pārlicinājamies, ka ir liels daudzums dažādu iemeslu pielīdzināt indivīda psiholoģisko stāvokli darbojošos pūlī zem hipnozes esošā subjekta stāvoklim. Pie zagļa, laupītāja u. tml. noziedzīgais impulss skar nozieguma realizēšanas gala punktu, turpretim pie indivīda noziedzīgajā pūlī novērojama diametrāli otrāda parādība - apziņa trūkst, noziedzīgā impulsa vietā bieži stāv savas taisnības pārlicība.

Tādā veidā mēs redzam, ka jautājums par vaiņojamību pie masu noziegumiem izejot no psiholoģiskā redzes viedokļa vien grūti atrisināms. Nepietiek ar pūļa psiholoģiskās uzbūves atrisināšanu un viņa gara stāvokļu un intelektuālo un morālisko impulsu spēka analīzi. Jāskatās vēl lielākos dziļumos, jāatrod cits papildus kritērijs pūļa noziegumu dalībnieku vaiņojamības noteikšanai.

Ja nostāties uz jaunlaiku kriminālpolitikas viedokļa un atīt, ka cīņas ar noziedzību galvenais mērķis ir sabiedrības tiesisko interešu aizstāvēšana, tad jāatzīst, ka jautājumā par atbildību kādā noziegumā izcilus nozīmi būs noziedzību izsaucošu cēloņu analīzei un noziedzīgo motīvu raksturam.

Vecie un jaunie kriminālkodeksi, nosakot dažādus mēra un pakāpes ziņā-sodus par atsevišķiem individuēliem noziegumiem, piešķir lielu vērību minētam momentam. Par soda mēru grozīšiem jeb kvalifikāciju mainošiem noziedzīgā nodarījuma apstākļiem tiek atzīti ne tikai tādi, kuŗi meklējami noziedznieka stātiskā dabā, bet arī viņa dināmiskā stāvoklī, cēloņos un motīvos, kuŗi noveduši šo indivīdu pie nozieguma izdarīšanas, Né tikai vieglprātība, neattīstība, piederība pie

iedzīvotāju zemākiem slāņiem, vājprātība u. t. t. pamazinā vai palielinā, no likuma redzes viedokļa, noziedznieka vainu un iespaido to sodamību, bet arī ārkārtējs trūkums, kuŗš spie-
dis zagli izdarīt zādzību, stiprs uzbudinājums, izsaukts no
cietusā izturēšanas pret nākamo noziedznieku, ļaunie piemē-
ri u. tml.

Viss tas tiek ņemts vērā pie individuālo noziegumu
autoriem.

Turpretīm, priekš masu dalībniekiem, nozieguma izda-
rīšanas gadījumā, cēloņi un motīvi, kā atbildību mazinošie
apstākļi, kodeksos speciāli nav domāti. Bet dzīve dod mums
piemērus, norādošus, ka bieži vien divos pēc ārējiem apstā-
kļiem pilnīgi analogiskos notikumos, dalībnieku atbildība
morālistiski pavisam nevienāda, Un attiecībā uz masu, noziedzī-
go pūli, tāpat, kā pie apsūdzētā individuālā noziegumā, tāpat
vajadzētu ņemt vērā tos vai citus atbildību mazinošus ap-
stākļus. Pūlis, iz nabadzīgiem ļaudīm sastāvošs, novestiem līdz
izmisumam p. pie. dzīves dardzības dēļ un uzbudinātiem ar tir-
goņu mākslīgo cenu saskrūvēšanu, mazākā iemesla dēļ demolē
šo tirgoņu pārdotavas. Šeit jau var runāt par atbildību pa-
mazinošo pamatu pūļa dalībniekiem, tāpat, kā priekš savrup
stāvošā indivīda, kuŗš izdarījis zādzību trūkuma dēļ.

Plānveidīgai sabiedrības cīņai ar noziedzību un spe-
ciēlo līdzekļu izstrādāšanai sabiedrības krimināltiesisko
interesu aizstāvēšanai, nepieciešama kriminālās, noziedzīgās
darbības analīze, izejot no tās dabas un cēloņiem.

Konzekventi pieturoties pie šīs prasības, kuŗa uzstā-
dīta no modernās kriminālpolitikas ideologiem¹⁾, būtu jāno-
teic arī atbildības mērs masu noziegumu dalībniekiem, kādu

¹⁾ Gogel, „Novoe učeņije o prestupl. i nakaz.“ 1906., 211. lpp.

noziegumu motīvu raksturs ir sociāli-ekonomisks, apsverot šos motīvus un to iedarbību uz atsevišķo indivīdu pūli psihēm.

Tādejādi mēs redzam vaiņojamības un atbildības koordinācijas nepieciešamību, iztīrējot pūļa noziegumus. Tikai pēc masu noziegumu ārējo motīvu iztīrāšanas mums rodas iespēja ķerties pie indivīda pūli vaiņojamības noteikšanas, katra atsevišķā gadījumā, jo pie masu noziegumiem šis jautājums ir it sevišķi **f a k t a** jautājums.

Indivīds un noziedzī- gais pūlis.

(Indivīda pūlī pieskaitamība un atbildība.)

Pūļa noziegumi ir dažādi. Viņi tiek raksturoti arī no tīri formēla momenta - nepaklausīšanas likumīgās varas prasījumam izklīst.

Pūļa noziegumi var izpausties arī postošās un varmācīgās darbībās.

Pirmā gadījumā indivīds, kuram nevar pieskaitīt viņa darbību, pūlī var atrasties tiek gadījuma dēļ. Un arī tad, kad pūļa darbība izpaužas postījumos un varmācībās, šaubas par pieskaitamību var rasties nē vienmēr un attiecībā nē uz visiem pūļa dalībniekiem.

Katru nemieru piemēri rāda, ka pūlis bieži apmierinas ar sīkiem un nenozīmīgiem varas darbiem vai ar sīku kautiņu. Tāpat arī pūļa dalībnieku lomas nav vienādas. Bet jautājens par pieskaitamību tiek uzstādīts attiecībā uz pūļa dalībnieku šausmīgām varmācībām.

Cilvēks, un nē viens cilvēks, bet veselās ļaužu masas zvēriskā paroksizmā dedzinā, posta un demolē visu to, ko rūpīga roka gadudesmitos ir viņu pašu labā cēlusi.

Tādu faktu priekšā apstājas pārdomās i kriminālists, i psihologs.

Pūļa psiholoģijas pētnieks S i g e l e , izejot no tā sava slēdziena, ka pūļa iespaids nav nekas cits, kā suģestijas iespaids, un piekrītot Šarko skolai tai ziņā, ka paklausīšana suģestijai nav domājama tad, kad suģestētā idēja nesaskan ar suģestējama indivīda morālisko personību, nonāk pie

gala slēdziena, ka ja pat pie vispēcīgākās suģestijas formas - pie hipnozes - nevar sasniegt pilnīgu cilvēka individualitātes iznīcināšanu, tad ar vēl stiprāku pārliecību var sacīt ka šī individualitāte paliks nomodā, kaut arī suģestija sasniegtu visaugstāko pakāpi, kā tas ir p. piem. pūlī, pūļa vidū.

Tādā veidā, pēc Sigele uzskata, noziegumam, kuŗš izdarīts no atsevišķā inidivīda trakojoša pūļa vidū, vienmēr būs savu motīvu daļa (kā sīki tie arī nebūtu) vainīgā fizioloģiskā un psiholoģiskā orgānizācijā, tā tad pēdējais vienmēr par to būs atbildīgs likuma priekšā.

No augšā sacītā izriet, ka pie Sigele jautājuma smaguma punkts tiek pārvietots un īstenībā tiek novēsts pie tā jautājuma, vai nodarītais saskan vai nesaskan ar pūļa dalībnieka morāliskās personības struktūru.

Tāds pats domu gājiens novērojams arī pie T a r d a.

Varbūt tas ir taisnība, -saka Tards, -ka pūli sastādošie indivīdi padevušies tikai nepārvarama spēka iespaidam, bet šis spēks attiecībā uz viņiem kļuvis nepārvarams tādēļ tikai, ka viņi savas dabas pēc predisponēti padoties tam bez pretošanas; tādejādi iedarbības cēlonis zināmā mērā meklējams viņos pašos.

Itsevišķi krasi šī doma pastripota pie prof. S l u-
č e v s k a. Viņa gala slēdziens ir tas, ka pastāv svarīgi pamati tā apstākļa atzīšanai, ka persona, kuŗa piedalās pūļa noziegumos, atbild nē tikai par to, ko viņa realizējusi attiecīgā noziedzīgajā nodarījumā, kuŗš nācis dzīvē zem pūļa spiediena, bet arī par to, ka viņa attīstīja sevī personīgi īpašības, kuŗas dod šādai pūļa iedarbībai labvēlīgu substrātu.

Pēc mūsu domām, nupat atreferētiem uzskatiem piemīt tā pamatklūda, ka viņi atstāj bez vērības to apstākli, ka

valsts soda pretenzijas un darbības priekšmets līdz šim nav noziedzīgas tieksmes, bet noziedzīgie nodarījumi. Vai tad, galu galā, var sodīt dumpja vai ielu nemieru dalībnieku par to, ka viņš sevī nav attīstījis tādu īpašību, kuŗas būtu viņam devušas iespēju pretoties pūļa postošam iespaidam.

Jāņem vēl vērā, ka no Sigēle pabalstītai Šarko skolai un tās augšā pievestai tēzei par suģestētā inidivīda morālisko personību nav nekādas nozīmes jautājumā par pieskaitamību. Kaut arī, mēs atzītu, ka attiecīgais subjekts tādēļ izdarījis noziegumu zem suģestijas iespaيدا, ka šis korespondējis viņa tieksmēm un atrādis tās atbalsu, mums tomēr jāatsvabinā viņu no atbildības, ja būs konstatēts, ka noziegums no viņa izdarīts bezapzinīgā stāvoklī.

Tāpat šis neapstrīdmais slēdziens pielietojams vienādi arī tiem noziegumiem, kuŗi izdarīti pūlī. Ja tā dalībnieks zem morālsikās infekcijas iespaيدا, kuŗš valda par viņu pūlī, zaudē katru pašsavaldīšanu, sāk trakot, krīt tā saucamā patoloģiskā afektā, tad kādu var atrast pamatu viņa atbildības konstruēšanai, ja nodarījumiem, kuŗi tiek izdarīti no atsevišķa inidivīda izolētā stāvoklī, tāds afekts ir pieskaitamību izslēdzošs apstāklis.

Konzekventi izvedot augstāki citēto autoru uzskatus, var pat nonākt līdz to inidivīdu sodamības, kuŗiem nevar to darbus pieskaitīt, t. i. līdz nevainīgo sodīšanai!

Nupat attēlotās domas, izliktos, dod pamatu tam slēdzienam, ka jautājumam par pūļa dalībnieku pieskaitamību to noziedzīgo nodarījumu ziņā jātiek atrisinātam pēc katra atsevišķa gadījiena apstākļiem, saskaņā ar attiecīgas likumdošanas tēzēm par pieskaitamības noteikumiem.

Tādam jautājuma atrisinājumam, var gadīties, piemīt tas

tas trūkums, ka viņš praksē nedod vadošo norādījumu speciāli attiecībā uz pūļa noziegumiem. Bet tomēr aizstāvēt tādu viedokli, gribētos vispirms aizrādīt, ka nevar runāt par pieskaitamību attiecībā uz pūli, bet jārunā par pieskaitamību attiecībā uz pūļa dalībniekiem.

Otrkārt šāds jautājuma atrisinājums nobīda sāns vispārējo slēdzienu pielietošanas bīstamību konkrētiem atsevišķiem gadījieniem, kā tas uzkrīt pie Sigele un Slučevska.

Pēdējais, ka viņš pats saka, „neiedziļinoties liekos šai ziņā sīkumos”, atrod „par iespējamu apgalvot, ka to personu darbība, kuŗas piedalās pūlī un atrodas zem tā iespaida, netiek iznīcināta darbības vadīšana no apziņas un gribas tādā mērā, ka tas varētu, izņemot nedaudzus subjekta patoloģiskā stāvokļa gadījumus, atsvabināt viņas no atbildības aiz nepieskaitamības.”¹⁾

Pēc pieskaitamības jautājiena atrisināšanas, ceļas cits svarīgs jautājienš par to, par ko un kādā mērā jāatbild pūļa dalībniekam.

Vispirms runāsim par pūļa dalībnieka atbildību par noziedzīgo noadarījumu, kuŗš no viņa izdarīts pūlī.

Ņemot vērā to uzbudināto, parasti stiprā mērā, stāvokli, kuŗā atrodas pūlī ieejoša persona, izliktos, ka nevar paaugstināt to soda mēru, kuŗš no likuma paredzēts par attiecīgo noziegumu. Bet šeit tangentes veidā nāk klāt viens ļoti svarīgs apstāklis - pūlis.

Savas psihiksās dabas, sava spēcīgā iespaids uz viņā ieejošiem indivīdiem dēļ, pateicoties savai tendencei uz ātro pāreju uz vārmācībām, pūlis iemieso sevī lielas briesmas. Tā tad nozieguma izdarīšana pie tādiem, tā sakot, bīsta-

¹⁾Slučevskis, ibid. 43. lpp.

miem apstākļiem var arī noderēt par pietiekošu pamatu atbildības mēra paaugstināšanai.

Tādā veidā persona, kuŗa pieder pie pūļa, tiek sodīta par no viņas izdarīto noziedzīgo nodarījumu un pie tam stiprākā mērā, samērā ar to, ar kādu viņu būtu tikusi sodīta, ja būtu tāpat noziegusēs, bet izolētā stāvoklī.

Šāda atbildības platforma, kaut arī viņa ir pielaižama, nevar tikt atzīta par pietiekošu un atbilstošu tai savā dai dabai, kuŗa piemīt pūlim.

Bieži pūlī iesejošā indivīda darbība izskaās tikai iekš tam, ka viņš ir klāt pie visām pūļa uzstāšanās.

Attiecībā uz pūli, kuŗš ir bīstams tā mērķa dēļ, aiz kuŗa viņš sanācis, likumdevējam ir nopietns pamats atzīt par krimināli-sodamu arī apzinīgo pieslēgšanu tādām pūlim, kaut arī tanī nebūtu izdarīta neviena darbība, kuŗa izpaustu uz ārieni sanāksmes mērķi.

Neatkarīgi no tā, pūlī, kuŗš bīstams savas darbības dēļ, šādai līdzdalībai ir īpatnēja nozīme, kuŗa spiež pūli izdarīto noziegumu savest kauzālās attiecībās ar visiem tā dalībniekiem un nē tikai ar to indivīdu, kuŗš to nozieguma sastāvu reālizējis.

Kā mēs augstāki redzējām, pūļa raksturīga īpašība ir savstarpēja uzbudināšana, katrs pūlī iesejošais tiek iespaidots no tā pārējo dalībnieku puses.

Ja agrākais kompleta jēdziens tika raksturots ar savstarpēju kūdīšanu, tad to pašu var arī sacīt par pūli, ar to tikai piezīmi, ka šeit kūdīšanu jāsaprot nē tās tehniskā ziņā - pamudināšanā uz noteiktu noziedzīgu nodarījumu.')

Tādēļ tas, kas apzinīgi ieiet pūlī, ar savu klātbūtni

')Širkovs, „Prestupļenija tolpi po novomu ug.ul.”1904, 10.lpp.

vēl vairāk ar savas unifikācijas ar pūli ārējo izpaudumu-
-ar vārdu vai žesti-kā tas arī īstenībā notiek, paaugstinā
aktīvāko pūļa dalībnieku spēkus un enerģiju, savukārt tik-
dams iespaidots no tiem.

Tā tad pūlī izdarītais stāv zināmā kausālā koneksi-
tātē ar visu tā dalībnieku darbību.

Tāpat iedomājoties pūli, kā kādu apgarotu organizmu,
kuŗš tiek virzīts uz kādu darbību ar zināmu spēku, un kuŗš
izvēlēties zināma mērķa sasniegšanai kādu ceļu, p. piem. var-
mācību ceļu, ir pamats runāt par to personu, kuŗas ieiet šī-
nī pūlī kopējo vainu.

Darbības un vainas kopība spiež kāda atsevišķa pūļa
dalībnieka nodarījumu, kā stāvošā kausālās attiecībās ar
pārējo pūļa dalībnieku kopā, tā arī katra atsevišķi-darbi-
bu, un kuŗa vadīta no zināmas vispārējas gribas, izejošas pū-
lim cauri, izplatīt uz visiem tā dalībniekiem.

Nemot šo vērā, katrs pūļa dalībnieks, t. i. tas, kas ap-
zinīgi iegājis pūlī, var tikt atzīts par atbildīgu par no-
darīto viņā.

Tādēļ likumdevējs var uzstādīt pūļa dalībnieka at-
bildību nē tikai par direkto noziedzīgā nodarījuma izdarī-
šanu, bet arī par pašu līdzdalību viņā, tādēļ ka ar apzinīgu
ieiešanu pūlī persona ietilpst darbības kopībā, ārējā pūļa
vienības iemiesojumā un tiek inficēta ar vispārējo gribu.
Tādēļ viņu arī skaŗ vispārēja vaina, kuŗu dod pamatojumu sa-
vest nodarīto kausālās attiecībās arī ar šīs personas vai-
nu.')

Šādu no mums iztīrājāmu līdzdalību nevajag saprast
kā līdzdalību tehniskā nozīmē. Var gan iedomāties pūli, kuŗš

') Širkovs, ibid., 12. lpp.

rīkojas uz iepriekšēja nolīguma pamata, kaut arī tas ir re-
ta parādība. Visbiežāki pūļa dalībnieku darbība būs tāda
līdzdalības forma, kurā katrs pūļa dalībnieks apzināti ti-
kai darbojas citiem līdzī attiecībā uz kāda notiekta nodar-
rījuma izdarīšanu. Bet līdzdalības elementu pastāvēšana ne-
var grozīt pūļa īpatnības, un tāpat paliek negrozīta tās
atbildības konstrukcija, kurā pastāv pūļa kopējiem spēkiem
izdarītiem noziegumiem. Līdz ar to fiksēt līdzdalības pazi-
mes darbošos pūlī nē vienmēr iespējams, jo pie noziegumiem,
izdarītiem no pūļa dalībniekiem, grūti noskaidrot katra no
viņiem nozīmi vispārējā kauzālītātes ķēdē, vēl grūtāki fik-
sēt katra dalībnieka noziedzīgā impulsa virzienu.

Pūlim var būt kopējs nodoms iedomātā sasniegšanai -
- varmācību ceļš attiecībā uz personām vai mantu. Šis kopē-
jais nodoms, kurš atradis savu ārējo izpauzumu kopējā varmā-
cīgā darbībā, var pie atsevišķiem pūļa dalībniekiem specia-
lizēties. Līdzdalība, turpretīm, prezumē nodoma vienību attie-
cībā uz kādu noteiktu nodarījumu. Tādēļ līdzdalību pūlī jā-
saprot vienīgi faktiskās, fiziskās klātbūtnes ziņā attiecī-
gā pūļa sastāvā, kā šā pūļa dalībnieka, t. i. indivīda apzinī-
gā un labprātīgā ieiesanā pūlī un unificēšanā ar to vārdā
un darbā.

Vienādas atbildības princips, kuram ir savs pamatojums
pie līdzdalības tehniskā ziņā, nav pilnā mērā pielietojams
līdzdalībai pūlī. Tā dalībnieku atbildības mērs nevar būt
vienāds, ņemot vērā pūļa savrup stāvošas īpatnības. Lemjošu
lomu šai ziņā spēlē tā iespaida pakāpe, kurš iziet no pūļa da-
lībnieka.

No tā momenta, -saka Tards, -kad ļaužu masa tiek infi-
cēta no valdošā gara stāvokļa, inspirējās no tā un sāk vir-
zīties savam mērķim pretīm, var apgalvot, ka kāds inspirētājs

vai barvedis, vai šādu grupa, kuŗā viens ir aktīvais ferments, ir iedvēsuši šinī pūlī savu dvēseli, kas piepeži palikusi grandioza, bet sakropļota.

Visur, -turpinā Tards, -valda apslēptā vai neapslēptā starpība starp v a d o n i un v e d a m o, kāda starpība ir izšķiroša jautājumā par atbildību.')

Barvežu darbībai, kaut arī viņa var tikt identificēta ar pūļa dalībnieku kūdīšanu uz noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, bieži ir patstāvīga nozīme. Zem barvežiem-inspirētājiem jāsaprot pūļa garīgus vadītājus, kuŗi noskaņo pūļa dalībnieku uzvešanos, tā tad - nē nepieciešami kūdītājus uz kādu noziegumu.

Kūdītāju un vadoņu loma bīstamāka sabiedriskam mieram, tādēļ arī to atbildībai jābūt stingrākai, nekā pārējo pūļa dalībnieku atbildībai.

Vai tad ir iespējama turpmāka pūļa dalībnieku šķirošana uz mazāk un vairāk aktīviem, saprotot zem pēdējiem tos vai citus noziedzīgus nodarījumus izdarījušus?

Jādomā, ka šā jautājuma atrisināšanas pamatos jāliek atsevišķo pūļa dalībnieku darbību izpētīšana. Noziegumu izdarītāju direkto darbību jāizdala no pārējo pūļa dalībnieku darbības sava iespaida un tās infekcijas dēļ, kuŗa no šā punkta izplatās uz pārējo pūli. Ārējais rezultāts ir impulsīvākās darbības pazīme, tādēļ arī pūļa dalībnieka bīstamības mēra pazīme.

Bez šaubām, šāda šķirošana var arī kādreiz neatbilst īstenībai. Var gadīties, ka tās personas vaina, kuŗa stāv aiz direktā aktīvā, augstāka par pēdējā vainu. Bet jautājuma kods pastāv iekš tam, ka ja pūļa bīstamība noteicama pēc ārē-

1) Tards, ibid., 151., 152. lpp.

jiem rezultātiem, tad uz to, kas visvairāk piedalījies pie šā rezultāta izvešanas dzīvē, vislielākā mērā gulstās atbildība.

Tad arī attiecībā uz direktem noziedzīgo nodarījumu izdarītājiem soda mēru tāpat jānoteic plašās robežās. Cilvēks, pūlī ieejot, izcieš stipru uzbudinājumu. Ja viņš nu pēc tam izdara noziegumu, tad, bez šaubām, zem stipra uzbudinājuma iespaids.

Bet tāpat bieži pūlī ieiet „apzinīgi” noziedznieki - zagļi, laupītāji, - kuŗi tādā veidā izmanto labvēlīgu gadījumu iedzīvoties.

Jau šie divi kontrasti dod pamatojumu augšā minētā plaša soda mēra uzstādīšanai kriminālkodeksos. Tas pats arī jāpieņem attiecībā uz pārējiem pūļa dalībniekiem, lai sods piemērotos tai individualitātei, kuŗu uzrādījis katrs pūļa dalībnieks.

S l ē d z i e n i .

Izejot iz indivīda pūlī psiholoģijas analīzes, mēs varam, kā noslēgumu, dot masu noziegumu definīciju pēc būtības.

Aizrādījis, ka pūļa pazīme ir tā dalībnieku skaita nenoteiktība'), Heilborns taisa šādu piezīmi: „šī nenoteiktā daudzuma pazīme raksturīga arī pūļa nodarījumiem. Par tādu pazīmi var runāt, ja pie pūlim nepiederošā novērotāja rodas iespaids, ka nodarījums tiek izdarīts no pūļa, bet nē no noteiktām, no pūļa atdalītām personām, bet no nenoteiktā ļaužu daudzuma”.

„Ar šo netiek izslēgts, -paskaidro viņš tālāk, -ka dažiem, var gadīties, arī nenāksies aktīvi rīkoties, ka daži pat visiem spēkiem izvairās no aktīvās rīcības, arī mums izlikdamies par pasīviem; no otrās puses, stāvoklis negrozīsies, ja dažu darbība būs sevišķi pastrīpota. Bet bar to nav savienojams iespaids, -beidz Heilborns, -ka darbība izdarīta nē no masas, bet tikai no tās daļas.”')

Tādējādi kļūst skaidrs, ka „pūļa nozieguma”, tā tad arī „masu nozieguma” jēdzienam jāizriet iz „pūļa”, „masas” jēdziena.

Noziegums būs masu noziegums, kad masas rīkosies kā tāda. Faktiski gan noziegums tiek izdarīts no atsevišķām personām, un galu galā tiks gan noskaidrots, kādas īsti personas attiecīgo noziedzīgo nodarījumu izdarījušas, bet tas neatspoguļosies nozieguma, kā „masu nozieguma”, raksturā.

')Vide pie mums 5.lpp.

''')Heilborn, „Der Landfriedensbruch nach dem Reichsstrafgesetzbuch”, Z.XVIII., 199.lpp.

Pēc Heilborna vārdiem nodarījums tādēļ nezandē pūļa nodarījuma raksturu.')

Bet kad tad īsti nodarīto jāuzskata par pūļa, par „neno-
noteikta daudzuma” nodarījumu?

Pēc mūsu domām nodarītais būs pūļa noziegums tanīs
gadījumos, kad noziedzīgo nodarījumu direkti izdarījušie at-
rodas tanī s e v i š ķ ā p s i c h o l o ģ s i k ā s t ā -
v o k l ī , par kuŗu mēs runājam augstāk, un kad viņi pie tam
darbojas nē par sevi, bet par pūli.

Heilborns gan pieturas pie citas konstrukcijas. Viņš
saka: „Kad milzīgs ļaužu daudzums metīsies kādai personai vir-
sū un nolīnčos to, tad var gadīties, ka varmācības realizē fak-
tiski tikai tie, kuŗi pateicoties gadījumam ir radījuši cie-
šu riņķi ap upuru. Un neskatoties uz to, mums būs darīšana ar
pūļa noziegumu, jo šeit rīkojas visa masa: katrs no savas pu-
ses cenšas iesist, izstumdīties cauri priekšā stāvošiem, vai
vismaz izbāzt cauri savu dūri. Šeit ir darīšana ar masas spē-
ku apzinīgo savienojumu. Par to, kas šeit faktiski izdara var-
mācību, lemj gadījens.”

„Citādi būs apstākļi, - turpinā viņš, - kad 4 - 5 perso-
nas rīkojas varmācīgi, bet 40 - 50 cilvēku liels pūlis, sa-
grupējies masā, stāv blakus un ar kliegzieniem un troksni iz-
saka savas simpātijas šai darbībai; kaut arī masa, pūlis ar
savu klātbūtni un ar to, ka simpātizē aktīvajiem, laupa nepie-
derošām personām iespēju nākt upuram palīgā, viņa tomēr ne-
rīkojas apvienotiem spēkiem.”

Arī šinī gadījumā, paskaidro Heilborns, notiek smags
miera traucējums, bet hevar šaubīties par to, ka, ja publika
arī pievienosies, tad tikai pūlim, bet nē tiem 4 - 5 aktīviem

1) Heilborns, ibid., 200. lpp.

noziedzniekiem. Bet ja varas darbi izies no pūļa „apvienotiem spēkiem”, tad kopējā straumē tiks ierauti ne tikai pasīvie pūļa dalībnieki, bet arī publika.

Pirmā pievestā piemērā Heilborns redz pūļa noziegumu, otrā viņš tādu noliedz.

Bet Heilborns pats aizrāda, ka nepārprotama pūļa izturēšanās attiecībā uz tām nedaudzām personām, kuŗas aktīvi uzstājas, attur nepiederošu publiku no upuram palīdzību nesošas iejaukšanas. Vēl vairāk, kā to arī atzīmē pats Heilborns, masas parasti nē tikai simpātizē noziedzniekiem, kļu-su ciešot, bet arī izpauž savas simpātijas uz ārieni, pabalsta noziedzniekus un ar to p a l i e l i n ā t o s p ē - k u s , bez kā, var gadīties, varmākas pat neuzdrošinotos tā rīkoties.

Mēs nezinam, vai pūlis šinī gadījumā salasījies ar nolūku izdarīt varas darbus, un, tā sakot, deleģējis atsevišķām personām iespēju būt par direktiem noziedzīgā nodarījuma izpildītājiem, vai tas bijis gadījums, kuŗš novedis pūli varmāku pusē, bet katrā ziņā Heilborna piemērā mēs redzam pūļa, bet nē atsevišķu personu, noziegumu. Pūlis grib lai varmācība notiktu; katrā ziņā pūlis pielaiž tās realizāciju.

Pūlis liek, šķēršļus pārējām personām upura aizstāvēšanai. Caur ko tad pūļa darbība šai gadījumā atšķiras no līdzdalībnieka, kuŗš ar ieroci rokā apdraud katru, kas mēģinās traucēt nozieguma izvešanu. Šā vienpersonīgā līdzdalībnieka lomā Heilborna piemērā mēs redzam pūli.

Atsevišķo personu darbība šinī piemērā stāv kauzālās attiecībās ar pūļa darbību, un tādēļ nav nekādu šķēršļu apskatīt šo noziedzīgo rezultātu, kā visu pūli sastādošu personu, to skaitā arī dirakto nozieguma izpildītāju, noziedzī-

gās darbības rezultātu.

Nav burtiski jāsaprot tas pūļa noziegumu rekvizīts, lai masa rīkotos apvienotiem spēkiem, jo pie šā rekvizīta novērtēšanas jāņem vērā tas psiholoģiskais substrāts, kuram pastāvēt var tikai būt runa par „masas apvienotiem spēkiem.”

No otrās puses, nē katrs noziegums, kurš izdarīts pūlī, pareizāki sakot, masas acu priekšā, būs masas noziegums.

To mēs redzam citā Heilborna piemērā, juridiski-dogmātiskos nolūkos ^{pievestā}.

Ir sargrupējies strādnieku pūlis, lai ar draudiem iespaidotu darba devējus. Personai, kurai nav nekā kopēja ar strādnieku prasībām, grib izmantot gadījenu nozieguma, piem. dedzināšanas, izdarīšanai. Bet pūlis, kurš šādu noziegumu nosoda, un tādēļ nesipātizē vainīgajam, sit un sasien to.

Tāds un analogiski gadījieni ir krasi piemēri tam, ka nē katrs pūlī izdarītais noziegums būs pūļa noziegums.

Viss sacītais, sakarā ar masas kvantitatīvās pazīmes un masas iespaida uz tās dalībnieku psichi analīzēm, dod tiesību taisīt slēdzienu, ka zem masu noziegumiem jāsaprot katru noziedzīgu nodarījumu, izdarīto nenoteikta ļaunā daudzuma kopējiem spēkiem, kuri atrodas tādā sevišķā psihiskā stāvoklī, kurš atkarājas no indivīda atrašanās masā.
